

Biz Cümle Kırılmaya Muhtâcız Ki Siz Kal'aya Mâlik Olasız: Budin Kuşatması (1684)

We Must All Die for You to Have the Fortress: The Siege of Buda (1684)

<https://doi.org/10.52792/tws.1767321>

Emirhan ÖZÇELİK¹

Araştırma Makalesi

¹ Dr.- Bağımsız Araştırmacı

ORCID: 0000-0003-1858-5337

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Emirhan ÖZÇELİK

E-posta/E-mail:

emirhanozcelik25@gmail.com

Geliş tarihi/Received:

08 Eylül 2025

Revizyon talebi/Revision

Requested:

18 Eylül 2025

Son revizyon /Last revision:

18 Eylül 2025

Kabul tarihi/Accepted:

18 Eylül 2025

Atıf/Citation:

Özçelik, Emirhan. "Biz Cümle Kırılmaya Muhtâcız Ki Siz Kal'aya Mâlik Olasız: Budin Kuşatması (1684)." *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 6, no. 2 (2025): 188-221.

Özet

II. Viyana Kuşatması'nın ardından Osmanlılar, birçok cephede Kutsal İttifak'a katılan devletlerle savaşmıştı. 1683-1699 yılları arasındaki savaşlarda Macaristan'da Osmanlıların hakimiyetindeki pek çok kale düşman orduları tarafından kuşatılmıştı. 1684 yılında meydana gelen Budin Kalesi kuşatması savaşların seyrinde önemli bir yere sahipti. Kutsal Roma İmparatorluğu ordusu Eski Macar İmparatorluğunun başkenti ve Osmanlıların Macaristan'daki en önemli kale-şehrini ele geçirerek Viyana zaferini ödüllendirmek istemişti. Budin Kalesi'nin çağın yeni kale tahkimatlarıyla güçlendirilmemiş olması İmparatorluk ordusu kumandanlarını kısa bir sürede şehri fethedeceklerine inandırmıştı. Ancak dört ay süren kuşatmanın sonunda Budin'i işgal edememişlerdi. Bu çalışmada Budin Kalesi'nin bu uzun muhasaraya nasıl karşı koyduğu konu edilecektir. İlk bölümde Budin Kalesi'nin 17. yüzyılın sonuna kadar geçirdiği dönüşüm hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde, Viyana kuşatmasından sonra Osmanlılar cephesinde yaşananlar ve İmparatorluk ordusu kumandalarının Budin Kalesi'ni kuşatma kararının sebepleri açıklanacaktır. Üçüncü bölümde Budin kuşatmasının safhaları incelenecektir. Düşmanın kuşatma planı, hangi burçları hedef aldıkları ve bunun kuşatmanın sonucuna etkileri değerlendirilecektir. Budin muhafızlarının düzenledikleri huruçların ve imdat ordusunun faaliyetlerinin kuşatmanın sonucuna etkileri de ızahl edilecektir. Çalışmanın sonunda Budin kuşatmasının çağın kuşatma savaşları çerçevesinde yeri ve önemi hakkında yorum yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Budin, Kuşatma Savaşları, Kutsal İttifak Savaşları

Abstract

After the Siege of Vienna, the Ottomans fought against the states that joined the Holy League on many fronts. During the wars between 1683 and 1699, many fortresses under Ottoman rule in Hungary were besieged by the enemies. The siege of Buda Fortress in 1684 played an important role in the course of the wars. The army of the Holy Roman Empire wanted to reward the victory at Vienna by capturing the capital of the Old Hungarian Empire and the Ottomans' most important castle-city in Hungary. The fact that Budin Fortress was not reinforced with modern architecture convinced the commanders of the Imperial army that they would conquer the city in a short time. However, at the end of the four-month siege, they were unable to capture Buda. This study will examine how Budin Castle withstood this long siege. The first section will provide information about the transformation of Buda Fortress until the end of the 17th century. In the second section, the events that took place on the Ottoman front after the siege of Vienna and the reasons behind the decision of the Imperial commanders to besiege the Fortress of Buda will be explained. The third section will examine the stages of the siege of Buda. The enemy's siege plan, which towers they targeted, and the effects of this on the outcome of the siege will be evaluated. It will also be explained how the sorties organized by the guards of Budin and the activities of the Ottoman army affected the outcome of the siege. At the end of the study, comments will be made on the place and importance of the siege of Buda within the context of siege warfare of the period.

Key Words: Buda, Siege Warfare, Great Turkish War

GİRİŞ

Macar krallarının ikametgâhı ve ortaçağ Macar krallığının başkenti olan Budin, 15. yüzyılın sonundan itibaren Balkanlar ve Orta Avrupa'da topraklarını genişleten Osmanlı Devleti'nin tehdidini yakından hissetmeye başlamıştı. 1521 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın Belgrad'ı fethetmesiyle beraber Macarların sınır hattındaki savunma sistemi çökmüş ve pek çok müstahkem art arda Osmanlı kontrolüne geçmişti.¹ Macar Kralı II. Lajos Osmanlıların fütuhatını durdurabilmek için 1526 yılında Budin'den şaşalı bir törenle uğurlandıktan² sonra Mohaç'ta Osmanlı ordusuyla meydan savaşında kozlarını paylaşmıştı. Savaşın sonunda II. Lajos hayatını kaybetmiş ve Kanunî Sultan Süleyman zaferin ardından Macar krallığının başkentini bir direnişle karşılaşmadan fethetmişti. Ancak Sultan Süleyman Budin'de Osmanlı idaresini tesis etmemiş, bunun yerine Macar tahtı için desteklediği Erdel Beyi János Zapolya'ya şehri tevdi etmişti. Bu tarihten itibaren uzun yıllar boyunca Budin, Macar mülkü üzerinde hak iddia eden Habsburg hanedanından Avusturya Arşidükü Ferdinand ile János Zapolya arasındaki mücadelenin ana üssü olmuştu. Arşidük Ferdinand 1528'de Budin'i ele geçirse de Sultan Süleyman 1529'da düzenlediği Viyana seferi sırasında şehre yeniden hâkim olmuştu. 1530 yılındaki kuşatmadan sonuç alamayan Ferdinand, 1540'ta János Zapolya hayatını kaybettikten sonra şehre tekrar saldırmıştı. Sultan Süleyman 1541 yılında gerçekleştirdiği seferin sonunda düşman tehdidini bertaraf etmiş ve Budin'i eyalet haline getirmişti.³

Budin, Osmanlı hakimiyetinde kaldığı sürede Kutsal Roma İmparatorluğu ile yürütülen siyasi ve askerî ilişkilerin merkezinde yer almıştı. Budin beylerbeyleri özellikle serhaddi ilgilendiren meselelerde Habsburg hanedanının temsilcileriyle diplomatik müzakereleri yönetmiş ve barış görüşmelerini yönlendirmişti.⁴ Budin Kalesi ise serhaddin en ucunda yer alması hasebiyle iki devlet arasındaki mücadelelerin etkisinde kalmıştı. On Beş Yıl Savaşları (1593-1606) ve Kutsal İttifak Savaşları'nda (1683-1699) toplamda beş defa düşman orduları tarafından kuşatılmıştı.⁵ Bu nedenle Osmanlılar Budin Kalesi'nin garnizonunu güçlü tutmaya özen göstermişti ve askerî masrafları için büyük meblağlar ayırmıştı.⁶ Budin'in sürekli tehdit altında olması kale mimarisinin gelişimini de etkilemişti.

15. yüzyılın sonunda İtalya'da meydana gelen savaşlar sırasında Fransız topraklarının yüksek kale surları karşısındaki yıkıcı gücüne çare olarak ilk nüvesi ortaya konulan alçak, kalın ve açılı tabyalar sonraki dönemde Avrupa genelinde kalelerin savunma mimarisini şekillendirmişti. İtalyan tarzı yıldız tabyalarla (*trace italienne*) güçlendirilen kaleler kuşatma savaşlarında önemli bir değişime yol açmıştı. Bu gelişme modern dönemdeki askerî devrim tartışmalarının ana başlıklarından da biri

¹ Géza Pálffy, "Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (up to the Early Eighteenth Century)", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, ed. Géza David, Pál Fodor (Leiden: Brill, 2000), 13-16

² Antonín Kalous, "The Last Medieval King Leaves Buda", *Medieval Buda in Context*, ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas (Leiden: Brill, 2016), 513-525.

³ Mustafa Işık, *16. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin* (İstanbul: Kriter Yayınları, 2018).

⁴ Robyn Dora Radway, "Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesman and Soldiers between The Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593" (PhD Thesis, Princeton University, 2017), 134-188.

⁵ Yusuf Heper, "On Beş Yıl Savaşları Döneminin En Kritik Safhası: Habsburgların Budin'i Ele Geçirme Çabaları (1598 ve 1602/1603)", *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 11, no. 1 (2025): 107-140.

⁶ Gábor Ágoston, "The Costs of the Ottoman Fortress-System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe*, 195-228.

olmuştu.⁷ Öte yandan, Osmanlı ordularının ilerleyişini durdurmak için 16. yüzyıldan itibaren Macaristan'da yer alan kaleler de yıldız tabyalarla güçlendirilmeye başlanmıştı.⁸ Ancak Macar krallığının başkenti Budin Osmanlı hakimiyetinden önce ve sonra yıldız tabyalarla tahkim edilmemişti. Buna rağmen Budin Kalesi pek çok defa uzun kuşatmalara karşı koyabilmişti. Bu durumu dikkate alan bazı araştırmacılar, askerî devrim tartışmaları bağlamında kuşatma savaşları için serdedilen tezlerin Budin özelinde karşılık bulmadığını ileri sürmüştü. Belirli unsurlara dayanılarak yapılan genel değerlendirmelerin Budin'de olduğu gibi farklı faktörlerin kuşatmaların akıbetini etkileyebildiği örnekleri açıklamada yetersiz kaldığını iddia etmişti.⁹

Son yıllarda yıldız tabyalar ile onlara eklenen tahkimatların oluşturduğu kale mimarisi ve sistematik bir kuşatma yürütmek için çeşitli yöntemler öneren teorik eserler merkeze alınarak ortaya koyulan bütüncül yaklaşımlar sorgulanmıştır. Avrupa ve Asya'nın farklı bölgelerinde meydana gelen kuşatma savaşları incelenilerek bahsi geçen unsurlar haricinde muhasaraların sonuçlarını etkileyen çeşitli faktörler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu araştırmalarla determinist yaklaşımlar revize edilmiş ve genel sonuçlara varmanın zorlukları gösterilmiştir.¹⁰

Bu çalışmada yıldız tabya ve sur dışı tahkimatlara sahip olmamasına rağmen Budin Kalesi'nin 1684 yılında uzun bir kuşatmaya direnmesinin arkasındaki sebepler tartışılacak ve revizyonist çalışmalara katkı sunulacaktır.¹¹ İlk bölümde, Budin Kalesi'nin kuruluşundan 17. yüzyılın sonuna kadar geçirdiği dönüşüm hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde, II. Viyana Kuşatması'nın ardından İmparatorluk ordusunun faaliyetleri ve Budin'i kuşatma kararının arkasındaki nedenler açıklanacaktır. Sonraki bölümde yaklaşık dört ay süren Budin Kalesi kuşatmasının safhaları çağdaş eserlere başvurularak incelenecektir.¹² İmparatorluk kuvvetlerinin kuşatma planı ve Osmanlıların savunma yöntemi farklı başlıklar altında değerlendirilecektir. Sonuç kısmında, kuşatma savaşları tartışmaları bağlamında 1684 yılı Budin Kuşatması'nın sundukları yorumlanacaktır.

KURULUŞUNDAN 17. YÜZYILA KADAR BUDİN KALESİ

⁷ Christopher Duffy, *Siege Warfare: The Fortress in the Early Modern World, 1494-1660* (London: Routledge, 1979); John Lynn, "The Trace Italienne and the Growth of Armies: The French Case", *The Journal of Military History* 55, (1991): 297-330; Mahinder S. Kingra, "The Trace Italienne and the Military Revolution During the Eighty Years' War, 1567-1648", *The Journal of Military History* 57, (1993): 431-466.

⁸ Pállfy, "Origins and Development", 22-54; Özgür Kolçak, *Ok, Tüfek ve At: 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023), 114-128.

⁹ János B. Szabó, "Buda elfeledett ostromai (1529-42): egy hadtörténeti kakukktójás avagy a 'Military Revolution' elmélet zátonya", *Tanulmányok Budapest Múltjából* 42, (2017): 121-140.

¹⁰ James Ostwald, *Vauban Under Siege: Engineering Efficiency and Martial Vigor in the War of the Spanish Succession* (Leiden: Brill, 2007); Simon Pepper, "The Face of the Siege: Fortification, Tactics and Strategy in the Early Italian Wars", *Italy and the European Powers: The Impact of War, 1500-1530*, ed. Christine Shaw (Leiden: Brill, 2006), 33-57; Veysel Göğər, "Askerî Devrim Kuramı ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Kale Kuşatmaları", *Dîvân: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi* 22, no. 42 (2017): 67-106.

¹¹ Osmanlı kuşatma savaşlarıyla ilgili bkz. Kahraman Şakul, "Ottoman Siege Warfare in the Second Half of the Seventeenth Century", *Living in the Ottoman Lands: Identities Administration and Warfare*, ed. Burhan Çağlar, Ömer Faruk Can, Hacer Kılıçaslan (İstanbul: Kronik Yayınları, 2021), 287-300.

¹² 1686 yılındaki kuşatmaya kıyasla 1684 Budin Kuşatması ile ilgili daha az sayıda çağdaş eser mevcuttur, bkz. Hanny Erzsébet, *Buda 1686. évi visszavívásának egykorú irodalmi emlékei a Budapesti Történeti Múzeum Könyvtárában* (Budapest: BTM, 1988), 42-79; Osmanlı tarihçilerinden Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Budin kuşatmasının safhaları hakkında detaylı bilgiler paylaşmıştır. Bu nedenle kuşatmayı anlattığı kısım Macarca'ya çevrilmiştir, bkz. Lajos Fekete, "Budavár 1684-ik Évi Ostroma", *Hadtörténelmi Közlemények* 39, (1938): 205-228.

Sınırlarını Tuna Nehri'ne kadar genişleten Romalıların milattan sonra birinci yüzyılda doğudan gelen kavimlere karşı kurdukları Pannonia eyaletinde birçok kale-şehir mevcuttu. Eyaletin kuzey doğusundaki Aqincum, güçlü bir garnizonla bölgenin önemli kalelerinden biri olmuştu. Bu Roma kentinin kalıntıları üzerine yüzyıllar sonra ilk Budin şehrinin ilk temelleri atılmıştı. 9. yüzyılda Karpatlara yayılan Macarlar, Estergon ve İstolni-Belgrad'da şehirler kurmaya ve saraylar inşa etmeye başlamıştı. Macar İmparatorluğu'nun bu üç şehrine yakın konumu nedeniyle “*medium regni*” olarak bilinen bölge zamanla Macar krallarının dikkatini çekmişti. Nehir geçişlerinin muhafazası ve ticaret yollarının güvenliği için eski Roma şehri Aqincum etrafında gelişmeye başlayan ilk Budin şehri yahut diğer adıyla Óbuda'da 11. yüzyılın ortalarında bir kilise ve sonraki yüzyılda saray kompleksi inşa edilmişti. Böylece Óbuda Macar krallarının ikamet ettiği şehirler arasına girmişti. Zaman içinde Estergon ve İstolni-Belgrad ile birlikte Macar krallarının en sık uğradığı ve kraliyet etkinliklerini düzenlendiği şehirlerden biri olmuştu. Kraliyet kayıkçıları ve memurları ile Arap tacirlerin faaliyetleriyle ticarî bir kent özelliği kazanan Peşt ise nehrin doğu yakasında Óbuda'yı tamamlamıştı. Ne var ki Tuna nehrinin kenarında nispeten düzlük bir alanda yayılan Eski Budin'i güçlü surlar korumuyordu ve bu durum Moğol saldırılarına hedef olmasına yol açmıştı.¹³

1241 yılında Moğol ordularının Orta Avrupa sathında gerçekleştirdikleri saldırılar sırasında Eski Budin ve Peşte yıkılmıştı. Bir sene sonra Macar Kralı IV. Béla, Óbuda'nın on kilometre güneyinde yer alan Kale Tepesi'nde Yeni Budin'in temellerini atmıştı. Tuna Nehri'nin doğusunda ve Peşte'nin karşısındaki Kale Tepesi'nin en ayırt edici yanı doğal yapısı ve konumuydu. Şehrin kurulduğu bu tepe iki kilometre uzunluğundaydı. Kuzey ucu 400 metre ve güney ucu 140 metre genişliğindeydi. Ortalama 90 metre yüksekliğinde ve en yüksek noktası da 180 metre olan tepenin yüzeyi ise düzdü. Bu özellikleri Kale Tepesi'ne bir ada görünümü kazandırıyor. Kale Tepesi'nin güneyinde Gellért yahut Osmanlıların tabiriyle Gürz İlyas Tepesi bulunuyordu. 17. yüzyılın ünlü Osmanlı seyyahı Evliyâ Çelebi, Budin Kalesi'nin Tuna Nehri'nin batısında yüksek bir tepede ve yalçın kayalı taş üzerinde kurulduğunu belirttikten sonra Gürz İlyas Tepesi'nden bakıldığında kalenin padişahın baştardasına benzediğine dikkat çekmişti.¹⁴ Nitekim bu tepenin yeni bir kale inşası için tercih edilmesindeki temel saik de düşman saldırılarına karşı korunaklı doğal yapısıydı. Tuna'nın üzerindeki hâkim konumu sayesinde hem nehir geçişleri hem de kara yolları gözetim altında tutulabiliyordu. Ayrıca Óbuda'dan farklı olarak Peşte'ye köprü ile bağlantı kurulacak kadar yakındı.

Yeni şehrin Kale Tepesi'nde kurulmasına karar verildikten sonra kraliyet ve dinî yapıların inşası başlamıştı. Tepenin kuzey batısında Kommerhof isimli saray yapılmıştı. Yapı hakkında bilgiler kısıtlıdır, ancak en azında birkaç kuleyle korunduğu anlaşılmaktadır. Tepedeki en eski yapılardan Stephen Kulesi ise daha güney bulunuyordu ve etrafında bazı yerleşim izleri vardı. Kale Tepesi'nin etrafı başlangıçta iki metre genişliğindeki bir surla koruma altına alınmıştı ve surun kuzey ile batı kısımları belirli aralıklarla yarı dairesel ve kare burçlarla berkitilmişti. Surlar üç kilometreye kadar ulaşırken bu durum Budin'in Macaristan'ın en korunaklı kale-şehir olmasını sağlamıştı. Budin'in varoşu ise Óbuda'ya ve Tuna Nehri'ne doğru Kale Tepesi'nin iki katı bir alanı kaplayacak şekilde yayılmıştı. 14. yüzyıl boyunca hızlı bir şekilde büyüyen Budin, konumu ve savunma yapısının da etkisiyle bu dönemde yerleşik hayatı benimseyen Macar krallarının ana ikametgâhlarından biri

¹³ Eski Budin yahut Óbuda hakkında bkz. Enikő Spekner, “Buda before Buda: Óbuda and Pest as Early Centers”, *Medieval Buda in Context*, 71-91.

¹⁴ *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap - 1. Cilt, haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 299.

olmuştu. Mesela, Árpád hanedanının son kralı III. Andrew, Budin'de yaşayıp ölmüştü. Onun vefatından sonra başlayan iç savaşlarda şehir taht adayları tarafından ele geçirilmeye çalışılmıştı. Güçlü garnizonu ve yapısı sayesinde Budin bu dönem birçok kuşatmaya karşı koyabilmişti.¹⁵

15. yüzyılda Budin, Macar krallığının başkenti olmuştu. Kral Sigismund (1387-1437) yüzyılın başında idari ve adli birimleri Kale Tepesi'nin güneyinde inşa edilen büyük ve ihtişamlı yeni kraliyet sarayına taşımıştı. Yeni sarayın güney cephesi güçlü surlarla berkitilirken, surlar tepenin yüksek kısmından Tuna'ya kadar uzatılmıştı. Ayrıca saray kompleksi ve idarî binalar ile varoş bir hendek ve surla ayrılmıştı. Ek olarak mevcut iç surun dışına daha kalın bir dış sur daha inşa edilmişti. Daha önemlisi Kale Tepesi sınırları içinde yer alan varoş, bir buçuk kilometre uzunluğunda yeni bir surla çevrelenmiş ve kale sınırlarına dahil edilmişti. Bu surun farklı kısımlarında, sur dışında kalan varoş kısmına açılan dört kapı yapılmıştı. Böylece Kale Tepesi'nde yeni kraliyet sarayı, sivil ve idarî binalar tamamıyla güçlü surlarla koruma altına alınmıştı.¹⁶

Şekil 1: 16. yüzyılda Budin'de Kraliyet binaları ve Firengi Tabyası¹⁷

Budin Kalesi ateşli silahlara karşı ilk sınavını 1529 yılında Osmanlı ordusunun Arşidük Ferdinand'ın işgalini sonlandırmak için gerçekleştirdiği kuşatma sırasında vermişti. Ova kısmında ve Gürz İlyas Tepesi'nde kurulan top bataryalarından açılan ateş sonucunda Budin Kalesi'nin surları tahrip edilmiş ve üç gün süren bir muhasaranın ardından kale muhafızları teslim olmuştu (5-8 Eylül

¹⁵ Károly Magyar, "Royal Residences in Buda in Hungarian and European Context", *Medieval Buda in Context*, 133-167; András Végh, "Buda-Pest 1300 – Buda-Pest 1400. Two Topographical Snapshots", *Medieval Buda in Context*, 172-185.

¹⁶ Végh, "Buda-Pest 1400", 192-197; András Kubinyi, "Buda, Medieval Capital of Hungary", *Medieval Buda in Context*, 366-383.

¹⁷ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Buda-M%C3%BCnster-1550.jpg>

1529).¹⁸ Budin Kalesi sonraki sene on bin askerden müteşekkil Avusturya ordusunun kuşatmasına direnmeyi başarmıştı.¹⁹ 1540 yılında János Zapolya'nın girişimiyle İtalyan mimarlar Budin'in birçok tahkimatını yenilemişti.²⁰ Bu çalışmalar sırasında özellikle surların zayıf kısımları burçlarla tahkim edilmişti. Kraliyet binalarının bulunduğu güney kısımdaki surların önünde büyük dairevî bir burç (Firengi Kulesi veya Tabyası) inşa edilmişti (Şekil 1). Budin'i batı surları üzerinde Veli Bey Kulesi ve Ekşi Aş Kulesi yapılmıştı. Cumartesi Kapısı veya Osmanlıların tabiriyle Beç Kapısı yanında Erdel Tabyası ve batı surlarının en ucunda Toprak Burcu inşa edilmişti.²¹

1541 yılında Budin eyaleti teşekkül edildikten sonra beylerbeylerinin ikamet ettiği Budin Kalesi yıllar içinde yeni tahkimatlara güçlendirilmişti. Budin Beylerbeyi Arslan Paşa, Kraliyet binalarının veya Osmanlıların tabiriyle iç kalenin Tuna Nehri'ne bakan tarafında dairevî Su Kulesi'ni inşa ettirmişti. 1566 ilâ 1578 yılları arasında beylerbeyi olarak görev yapan Sokulluzâde Mustafa Paşa batı surlarının üzerinde ve Ova Kapısı yanında yeni bir burcun inşasına nezaret etmişti. Evliyâ Çelebi'ye göre, 1655 ilâ 1663 yılları arasında aralıklarla dört defa Budin beylerbeyi olarak görev yapan²² Gürcü Kenan Paşa bu burcu genişletmek istemiş, fakat inşaat yarıda kalmıştı.²³ Kasım Paşa 1667-1668 yılları arasında burcu tamamlamıştı. Bu nedenle Luigi Ferdinando Marsigli'nin 1684 ilâ 1686 yılları arasında hazırladığı Budin Kalesi haritalarında bu büyük burç hem Kasım Paşa hem de Mustafa Paşa Kulesi olarak isimlendirilmişti.²⁴ İç Kale'yi çevreleyen surun en güney noktasında ve batı surları üzerinde 1618 ilâ 1620 arasında Karakaş Paşa Kulesi yapılmıştı.²⁵ Evliyâ Çelebi, iç kaleden Tuna Nehri'ne kadar uzanan surdan ve nehrin kenarında inşa edilen Ali Paşa Tabyası'ndan da sitayişle bahsetmişti.²⁶ Öte yandan, serhad kalelerinin denetim ve bakımıyla ilgili bilgilerin paylaşıldığı tarihsiz bir belgede, Budin Kalesi'nin surlarının tamir edildiği ve Toprak Kulesi'nin yenilendiği açıklanmıştı.²⁷ Son olarak Osmanlılar, güvenliği arttırmak için Budin'in güneyinde Hamzabey ve Korkmaz ve kuzeyinde Canberk ve Kızılhisar palankalarını inşa etmişti.²⁸

¹⁸ Laszlo Veszpremy, "Buda: From a Royal Palace to an Assaulted Border Castle, 1490-1541", *Medieval Buda in Context*, 503-505.

¹⁹ Veszpremy, "Buda", 505-507.

²⁰ Klára P. Kovács, "Itáliai építész az ellenkirályok szolgálatában. Domenico da Bologna életrajzához (1540)", *Erdélyi Múzeum* 74, no. 3 (2012): 103-115; Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, 114-115.

²¹ András Végh, *Buda, I. rész, 1686-ig/Buda, Part I to 1686* (Budapest, 2015), 27.

²² Orhan Kılıç, "Budin ve Tımsıvar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *OTAM* 46, (2019): 214-215.

²³ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap - 1. Cilt, 301.

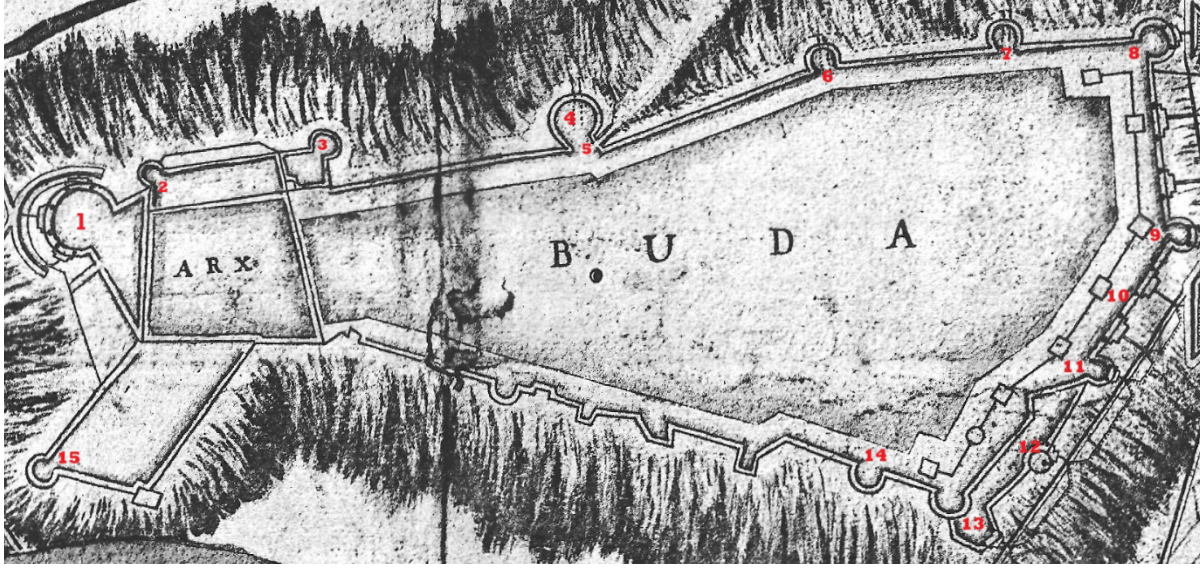
²⁴ Endre Veress, "Gróf Marsili Alajos Ferdinánd Olasz Hadi Mérnök Jelentései és Térképei Budavár 1684-1686-iki Ostromairól, Visszafoglalásáról és Helyrajzáról", *Budapest Régiségei* 9, (1906): 143-150.

²⁵ Végh, *Buda, I. rész, 1686-ig*, 28-29; Kolçak, *Ok, Tüfek ve At*, 115-116.

²⁶ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. Kitap - 1. Cilt, 300, 318.

²⁷ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Arşivi Evrakı (TSMA.e.), 389/14.

²⁸ Klára Hegyi, "The Ottoman Network of Fortress in Hungary", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe*, 166-167.

Şekil 2: 1684 yılı itibariyle Budin Kalesi'nin burçları, kuleleri ve kapıları: 1) Büyük Firengi Tabyası, 2) Küçük Firengi Kulesi, 3) Karakaş Paşa Kulesi, 4) Kasım Paşa (Mustafa Paşa) Burcu, 5) Ova Kapısı, 6) Ekşi Aş (Ahmet Çorbacı) Kulesi, 7) Veli Bey (Ekşi Aş) Kulesi, 8) Toprak Burcu, 9) Siyavuş Paşa (Mustafa Paşa) Kulesi, 10) Beç Kapısı, 11) Murad Paşa (Kara Hoca) Kulesi, 12) Mahmud Paşa Kulesi, 13) Erdel Tabyası, 14) Haber Burcu, 15) Su (Bölme) Kulesi

Evliyâ Çelebi'nin dikkat çektiği üzere, Budin Kalesi'nin burçları farklı dönemlerde farklı paşalar tarafından inşa edilmişti. Bu durum bazı burçların veya kulelerin isimlerini ve yerlerini belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Mesela Evliyâ Çelebi'nin ziyaret ettiği tarihte Budin'i her biri farklı tarzda inşa edilmiş Karakaş Paşa, Balı Paşa, Süleyman Paşa, Ulama Paşa, Siyavuş Paşa, Sarı Kenan Paşa, Ali Paşa ve Kara Murad Paşa tabyaları koruyordu.²⁹ Marsigli'nin hazırladığı Budin Kalesi planlarında ise Ulama Paşa, Süleyman Paşa ve Balı Paşa tabyalarının ismi geçmemektedir. Dahası Marsigli de bazı burç ve tabyaları farklı isimlendirmişti (Şekil 2).³⁰ Görünürdeki bu karışıklığa rağmen 1684 yılında İmparatorluk ordusunun hangi burç ve kulelere saldırdığı tespit edilebilmektedir.

Netice itibariyle Osmanlılar, 1541 yılından itibaren Budin Kalesi'ni yeni burçlarla tahkim etmişti. Sur üzerinde inşa edilen küçük kulelerle birlikte Budin, güçlü bir savunma yapısına sahip olmuştu. Bu durum kuşatmalara uzun süre direnebilmesine önemli bir katkı sağlamıştı. II. Viyana Kuşatması'nın ardından Osmanlıların savunma stratejileri kapsamında aldıkları önlemler de Budin'i uzun bir kuşatmaya hazır hâle getirmişti.

İMPARATORLUK ORDUSUNUN BUDİN SEFERİ

II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Osmanlı ordusu dağınık bir şekilde firar etmişti.³¹ Sadrazam Kara Mustafa Paşa yanındaki askerî birliklerle 22 Eylül 1683'te

²⁹ Evliyâ Çelebi *Seyahatnâmesi*, 6. Kitap - 1. Cilt, 300.

³⁰ Mónika F. Molnár, "Ottoman Buildings of Buda in a Turkish Drawing of 1684 from the Marsili-Collection of Bologna", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 25, (2014): 35-54.

³¹ II. Viyana Kuşatması hakkında bkz. Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021).

Budin yakınlarına ulaşmıştı. Budin Kalesi'nin içi, varoş ve etrafındaki bağlar askerlerle dolmuştu. Askerlerin bir bölümü şehirde yeterli zahirenin olmadığını fark edince peyderpey Belgrad'a doğru yola çıkmıştı.³² Diğer taraftan, Müttefik kuvvetler Osmanlıların firarıyla karşı saldırı için cesaretlenmişti, ancak Leh kralı ve Alman prensleri arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle 17 Eylül'de harekete geçebilmişlerdi. Leh Kralı Sobieski ve Lorraine Dükü Karl ilk esnada Budin ve Uyvar'a saldırıyı düşünmüşler, fakat daha sonra Ciğerdelen ve Estergon'u ele geçirmeye karar vermişlerdi. 7-9 Ekim'de Müttefik kuvvetler Budin Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa'nın idaresindeki Osmanlı ordusunu Ciğerdelen'de mağlup etmiş ve Ciğerdelen Palankası'nı ele geçirmişti.³³

Osmanlı ordusunun 7 Ekim 1683'te Ciğerdelen'de Müttefik kuvvetlere ilk esnada üstünlük kurması ertesi gün Budin'de kutlanmıştı. Ancak iki gün sonra ağır bir hezimet yaşadığının haberi alındığında şehirdeki mutlu hava yerini kasvete bırakmıştı.³⁴ Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa savaşın ardından Estergon'a takviye kuvvetler göndermiş ve 16 Ekim'de Ösek'e dönmek için Budin'den ayrılmıştı.³⁵ Ayrıca kaleyi muhafaza etmeleri için kırk oda yeniçerinin Budin'de kışlamasına karar vermişti. Şam Beylerbeyi Sarı Hüseyin Paşa Budin muhafızı tayin edilirken Trablusşam eyaletinin züemâ ve timarlı sipahileri de onun yanında görevlendirilmişti.³⁶ Öte yandan, Sadrazam'ın ayrılmasından üç gün sonra 19 Ekim 1687'de Budin Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa'ya Budin cebehânesi ve tophânesinden Estergon için ayarlanan mühimmatı vakit kaybetmeden göndermesi emredilmişti.³⁷ Ne var ki Müttefik kuvvetler 22 Ekim'de kuşattıkları Estergon'u dört gün sonra ele geçirmişti.³⁸

Müttefik kuvvetler Estergon'a hâkim olduktan sonra kışlaklara dağılmıştı. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, Estergon'un işgalinin ardından Leh Kralı Sobieski “*bu câniblere gelmiş iken Budin kal'asın varup seyr edelim*” demiş, fakat diğer kumandanlar kış şartlarını gerekçe göstererek onu bu girişimden vazgeçirmişti.³⁹ Osmanlılar düşmanın sonraki sene Budin'e saldıracağını öngörerek tedbirler almaya başlamıştı. Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Yanova Beylerbeyi Defterdar Hasan Paşa'yı eyalet askerleriyle Peşte muhafazasına göndermişti. Bu sırada bir Tatar birliği de Peşte'ye ulaşmıştı.⁴⁰ Ocak 1684'te İstanbul'dan iki bin serdengeçti Budin Kalesi'ne sevk edilmişti.⁴¹ Mart 1684'te Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın eyalet askerleriyle Budin'e gitmesine karar verilmişti.⁴² Üngürüs Seraskeri Bekri Mustafa Paşa'nın hasta olduğu haberi üzerine Diyarbekir Beylerbeyi Şeytan İbrahim Paşa İstanbul'a çağırılmıştı. IV. Mehmed, 31 Mart 1684'te ağırladığı İbrahim Paşa'ya hızla Belgrad'a ulaşmasını ve Bekri Mustafa Paşa'nın hastalığı ilerlemezse Budin Kalesi'nin muhafazasıyla

³² Şakul, II. Viyana Kuşatması, 453-463.

³³ Şakul, II. Viyana Kuşatması, 463-491.

³⁴ Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012), 895-896.

³⁵ Şakul, II. Viyana Kuşatması, 491-497.

³⁶ *Silahdar*, 898-899.

³⁷ BOA, İbnülemin Evrakı (İE.DH.), 3/273, 27 Şevval 1093/19 Ekim 1683.

³⁸ Şakul, II. Viyana Kuşatması, 497-501.

³⁹ *Silahdar*, 901-902.

⁴⁰ *Silahdar*, 902.

⁴¹ *Silahdar*, 919.

⁴² *Silahdar*, 921.

ilgilenmesini emretmişti.⁴³ 23 Nisan 1684'te kış boyunca Anadolu eyaletlerinden yazılan dört bin sipah ve silahdar serdengeçti, iki bin yeniçeri ve cebeci serdengeçti ve Adana eyaleti askerleri Adana Beylerbeyi Çerkes Ahmed Paşa'nın başbuğluğunda Budin'e gönderilmişti.⁴⁴ Sonraki ay Belgrad'dan dört bölük nefer Budin'e tayin edilmişti.⁴⁵ Bahar boyunca Ösek'ten önemli miktarda cebehâne ve mühimmat da Tuna Nehri üzerinden Budin'e nakledilmişti.⁴⁶ Savaşlara şahit olan İtalyan tarihçi ve askerî uzman Giovanni Chiarello, Osmanlıların aldıkları bu önlemler neticesinde Budin ve etrafını yirmi bin ve Ösek'i on beş bin askerin muhafaza ettiğini ileri sürmüştü.⁴⁷

Osmanlılar Budin Kalesi'nin muhafazasını güçlendirmek için tedbirler alırken müttefik devletler de rakiplerinin Macaristan'daki hakimiyetine son verme hedefi doğrultusunda hazırlıklarını sürdürüyordu. 1684'te Papa XI. Innocentius'un girişimiyle Venedik ve Rusya Kutsal Roma İmparatorluğu ve Lehistan'ın yanında Osmanlılara savaş ilan etmişti. Kutsal İttifak'ın kurulmasının ardından Leh Kralı Sobieski'nin ayrı bir cepheye Osmanlılarla mücadeleye girmesi üzerine Macar cephesinde İmparatorluk ordusunun yönetimi Dük Karl'a tevdi edilmişti.⁴⁸ İmparatorluk ordusunda görevli generaller ve kumandanlar sefer stratejisini belirlemek için bir araya gelmişti.

Savaş meclisinde ilk olarak Uyvar Kalesi'ni kuşatma seçeneği tartışılmıştı. Estergon'un işgalinin ardından Uyvar neredeyse İmparatorluk ordularının ortasında kalmıştı ve kuşatılması halinde Osmanlı imdat ordusunun kaleye ulaşması engellenebilirdi. Ancak, kumandanların bir kısmı İmparatorluk birliklerinin kışlaklara dağılmasından sonra gerek Osmanlılar gerekse Macarların kaleye yüksek miktarda zahire ve mühimmat naklettiğini hatırlatmıştı. Ayrıca Osmanlı kumandanları düşmanın sonraki hedefinin Uyvar olma ihtimalini düşünerek eski yeniçeri ağası Zülfikar Ağa emrinde Nisan 1684'te iki bin piyade ve süvari ile kaleye desteğe göndermişti. Nehir suları yüzünden sadece süvariler Uyvar'a ulaşabilmişti, fakat bu bile kale halkının moralini yükseltmişti. Bunları dikkate sunan kumandanlar bir kale kuşatmak yerine Osmanlı ordusuyla meydan savaşında karşılaşmayı ve galip gelmesi halinde rakiplerini takip ederek Ösek'e kadar yürümeyi önermişti. Ösek'e hâkim olunduktan sonra Uyvar ve hatta diğer kaleler kısa sürede ele geçirilebilirdi. Ne var ki diğer kumandanlar Uyvar, Budin, Kanije ve diğer büyük kaleleri arkada bırakarak ilerlemeye sıcak bakmamıştı. Üstelik Osmanlı karşı saldırısında Ösek'i korumanın kolay olmayacağına ve orduyu bölmenin çeşitli riskler doğuracağına da dikkat çekmişlerdi. Son olarak Osmanlı ordularının Ösek haricinde Bosna, Erdel, Boğdan ve Yukarı Macaristan'dan Uyvar ve Budin'e geçebileceğini söylemişlerdi.⁴⁹

Uyvar ve Ösek seçenekleri masadan kalktıktan sonra ortaçağ Macar krallığının başkenti Budin'e saldırılmasına karar verilmişti. Osmanlıların da Budin'in muhasara edilmesinden

⁴³ *Silahdar*, 922; Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Zübde-i Vekayiat*, haz. Abdülkadir Özcan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 177; İbrahim Paşa'nın hayatı için bkz. Abdülkadir Özcan, "Melek İbrahim Paşa", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 12, (1998): 221-235.

⁴⁴ *Silahdar*, 923.

⁴⁵ BOA, Ali Emiri Evrakı (AE.SMMD.IV.), 21/2323, 20 Cemâziyelevvel 1095/5 Mayıs 1684.

⁴⁶ BOA, AE.SMMD.IV., 61/7169, 7170, 7171.

⁴⁷ Giovanni Battista Chiarello, *Historia degl' avvenimenti dell' armi imperiale contro a Ribelli, et Ottomani, confederationi, e trattati seguiti fra le potenze di Cesare, Polonia, Venetia e Moscovia* (Venezia: Steffano Curti, 1687), 193.

⁴⁸ Dük Karl'ın hayatı ve Osmanlılara karşı savaşları için bkz. Ferenc Tóth-Alain Petiot, "Un héros chevaleresque et chrétien: le prince Charles de Lorraine à la bataille de Saint-Gotthard (1664)", *Le Pays Lorrain* 3, (2016): 255-264.

⁴⁹ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 194-195; Camillo Contarini, *Istoria della guerra di Leopoldo primo imperadore e de' principi collegati contro il Turco dall'anno 1683 sino alla pace* (Venezia: Michele Hertz, 1710), c. I, 276-281.

korktuğuna ve zenginlerin şehirden Belgrad'a kaçtığına dair gelen istihbarat İmparatorluk ordusu kumandanlarını cesaretlendirmişti. Macaristan'ın kalbi mesabesindeki Budin'in işgalinden sonra diğer kalelerin direnmeden teslim olacağına da inanılıyordu.⁵⁰ Diğer taraftan, İstanbul'daki Fransa Büyükelçisi Kont Guilleragues'ın açıkladığı üzere, Osmanlıların sefer stratejisi ise serhad kalelerini güçlendirerek düşman ilerleyişini durdurmaktı.⁵¹

Dük Karl seferin hedefi belirlendikten sonra ordu hazırlıklarıyla ilgilenmişti. Önceki sene alınan zaferin de etkisiyle Alman prenslikleri ve Macarlar İmparatorluk ordusuna katılım göstermişti. Bavyera Dükü'nün yirmi bin kişiyle desteğe gelmesinin ardından ordudaki asker sayısı yüz dört bin sekiz yüz seksene yükselmişti. Ancak ordunun bir kısmının Fransa, Hırvat ve Yukarı Macaristan cephelerine sevk edilmesiyle birlikte Macar cephesinin mareşali Dük Karl'ın emrinde kırk bin asker kalmıştı.⁵² Budin kuşatmasını anlatan anonim günlüğe göre, Mayıs ayının sonunda Viyana'dan harekete geçen İmparatorluk ordusu 5 Haziran 1684'te Uyvar yakınlarına ulaşmıştı. Ertesi gün yüz Türk süvarisi düşmanı gözlemlemek için ordugâh yakınlarına gelmiş, fakat iki taraf arasında bir çatışma yaşanmamıştı. Dük Karl 10 Haziran'da Komaran yakınlarına vardığında Budin ve Peşte kalelerinin muhafazasında sekiz bin askerin bulunduğu ve on yedi bin askerden müteşekkil Osmanlı ordusunun Ösek'te olduğuna dair istihbarat almıştı.⁵³ Chiarello'ya göre ise kırk altı oda yeniçeri, sipahiler ve diğer birliklerle toplamda on iki bin askerin Budin Kalesi'nin muhafazasında olduğuna dair bilgi gelmişti.⁵⁴

İmparatorluk ordusu 11 Haziran'da Ciğerdelen'e ulaşmış ve ertesi gün savaş meclisi toplanmıştı. Kumandanlar, Budin'i kuşatmadan önce Tuna Nehri'nden zahire ve mühimmat nakli için kontrol edilmesi elzem olan Vişegrad'a saldırılmasını önermişti. Dük Karl'ın onay vermesi üzerine ordu 13 Haziran'dan itibaren Vişegrad'a gitmek için köprü üzerinden ilk önce Estergon'a geçmeye başlamıştı. 14 Haziran'da öncü birlikler kaleye ulaşmış ve ertesi gün topların da kale önlerine getirilmesiyle saldırı başlamıştı. Vişegrad muhafızları cesurca bir direniş ortaya koymuştu, ancak sayıca üstün düşman kuvvetlerine uzun süre dayanamayacaklarını anladıklarında vire ile teslim olmayı kabul etmişti. 17 Haziran'da teslim şartlarını konuşmak için temsilci göndermişlerdi. Bu sırada Osmanlı ordusunun yaklaştığı haberi İmparatorluk ordugâhında paniğe yol açmıştı. Gelen farklı istihbaratlar yüzünden bir süre neler yaşandığına dair bilgi alınamazken en sonunda beş yüz süvariden müteşekkil bir Osmanlı birliğinin Estergon'daki zahire ve mühimmat konvoylarına saldırdığı anlaşılmıştı. İmparatorluk birlikleri kısa süren bir çatışmanın ardından Osmanlı süvarilerini uzaklaştırmıştı. Bu tehdidin bertaraf edilmesinin ardından düşman 18 Haziran'da muhafızların ve halkın kaleden ayrılmasıyla Vişegrad'ı ele geçirmişti.⁵⁵

Dük Karl'ın emriyle İmparatorluk ordusu Estergon'da kurulan köprüden 21 Haziran'da Ciğerdelen'e geçmişti.⁵⁶ Üngürüs Seraskeri Bekri Mustafa Paşa savaşla ilgili raporunda “*Vişegrad*

⁵⁰ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 195-196.

⁵¹ Guilleragues Kontu, *İstanbul Mektupları*, çev., Yaşar Avunç (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2010), 162.

⁵² Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 197-200; Paul Rycaut, *The History of the Turk Beginning with the Year 1679* (London: Robert Clavell, 1700), 139-140.

⁵³ *A True and Exact Relation of the Imperial Expedition in Hungaria in the Year 1684, Wherein is contained an Impartial and Full Account of the Siege and Defence of the City of Buda* (London: Randall Taylor, 1685), 3-4.

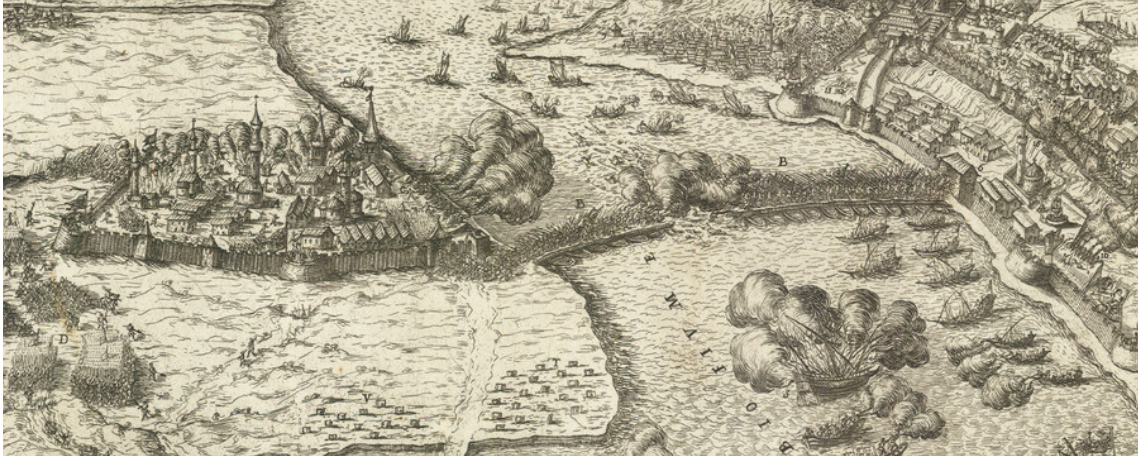
⁵⁴ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 201; Rycaut, *The History of the Turk*, 140.

⁵⁵ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 201-208; *A True and Exact Relation*, 4-8; Contarini, *Istoria della guerra*, c. I, 283-286; Rycaut, *The History of the Turk*, 140-141; *Silahdar*, 935-936; *Zübde-i Vekayiat*, 180-181.

⁵⁶ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 208; *A True and Exact Relation*, 8.

kal'asın geliip muhâsara ve altıncı günde vire ile alup, derûnuna müstahfiz asker ve mühimmât-ı cebehâne ve zâhîresin koyup avdet ve yine Usturgon cisrinden karşı Cığerdelen tarafına geçiip Peşte yakasıyla Vac palankasına doğru geldiği” ifadeleriyle düşmanın doğrudan Budin’e yürümek yerine Peşte’ye ulaşmak için güzergâhını değiştirdiğini açıklamıştı. Serdar, düşmanın ilerleyişini durdurmaları ve hatta fırsat bulurlarsa Estergon’u kuşatmaları için Budin Valisi Kara Mehmed Paşa’nın başbuğluğunda Yanova Beylerbeyi Seydizâde Mehmed Paşa ve Eğri Beylerbeyi Sarhoş Ahmed Paşa’yı memur etmişti. Bazı Anadolu eyalet askerleri ve Mısır askerleri de onlara katılmıştı. On iki bin askerden müteşekkil Osmanlı ordusuna sekiz bin Kırım atlısı da eşlik etmişti. Kara Mehmed Paşa’ya yirmi darbzen de verilmişti. Osmanlı ordusu Budin’den Peşte’ye geçtikten sonra Vac’a doğru ilerlemeye başlamıştı.⁵⁷ İmparatorluk ordusunun öncü birlikleri 25 Haziran’da rakiplerinin Vac’a yaklaştığını fark etmişti. Osmanlı birlikleri sonraki gün Vac’a yerleşirken süvariler düşmana taciz saldırısında bulunmuştu. 27 Haziran’da iki ordu Vac yakınlarında karşı karşıya gelmişti.⁵⁸

Düşmandan önce Vac’a ulaşan Serasker Kara Mehmed Paşa Tuna Nehri ile Vac Kalesi’nin kuzeyindeki tepeler arasında orduyu saf düzenine sokmuştu. Osmanlı ordusunun avantajlı bir pozisyonda olduğunu fark eden Dük Karl ise İmparatorluk ordusuna rakibinin sağ ve sol kanatları karşısında alaylar halinde düzen vermişti. Düşman piyade ve süvarileri engebeli bir arazi üzerinde ilerleyerek Osmanlı saflarına şiddetli bir hücum gerçekleştirmişti. Osmanlılar sahra toplarının da yardımıyla üç defa karşı saldırıya geçmeyi denemiş, ancak kısa bir süre sonra saflarda bozgun baş göstermiş ve askerler toplu halde firar etmeye başlamıştı. Topları kurtarmak için düşmanla yakın çatışmaya giren Seydizâde Mehmed Paşa da şehit düşmüştü. Osmanlılar binden fazla asker kaybederken Vac Kalesi de savaşın ertesi günü düşman tarafından işgal edilmişti.⁵⁹

Şekil 3: İmparatorluk ordusunun Peşte’yi işgali ve Osmanlıların Budin ile Peşte arasındaki köprüyü yakması⁶⁰

Vac’ta kazanılan zafer İmparatorluk ordusuna Peşte’nin yolunu açmıştı. Dük Karl 29 Haziran’da buraya doğru harekete geçerken Osmanlılar da şehir halkı ve mühimmatı Budin’e

⁵⁷ *Silahdar*, 928-929.

⁵⁸ *A True and Exact Relation*, 8-9.

⁵⁹ Chiarello, *Historia degl’ avvenimenti*, 209-212; *A True and Exact Relation*, 9-11; Contarini, *Istoria della guerra*, c. I, 287-290; *Silahdar*, 936-938; *Zübde-i Vekayiat*, 181-182.

⁶⁰ <https://www.raremaps.com/gallery/detail/92074/pianta-et-assedio-della-citta-di-buda-e-pest-con-laccamam-rossi>

nakledildikten sonra 30 Haziran'da Peşte Kalesi'ni ateşe verip terk etmişti. Ayrıca Budin ile Peşte arasındaki köprüyü de yıkmıştı. Düşman askerleri aynı gün Peşte'ye ulaşarak yangını söndürmüştü. Dük Karl kalenin tamir edilmesi ve top yerleştirilmesi için emir vermişti, ancak mevcut binaların üçte ikisi yandığından ve ateş hâlâ etkisini sürdürdüğünden isteği hemen yerine getirilememişti. Öte yandan, Osmanlılar sonraki üç gün boyunca Budin Kalesi'nin Tuna Nehri'ne bakan Haber ve Erdel burçlarından ve Gürz İlyas Tepesi altında kurulan ordugâhtan düşmana top ateşi açmıştı. Bu sırada İmparatorluk ordusunun tamamı Peşte etrafına yerleşmiş ve Vaç'tan yüksek sayıda gemi de buraya getirilmişti. Bir süre sonra Peşte'de kurulan top bataryalarından açılan ateşle Osmanlılara karşılık verilmişti. 4 Temmuz'da toplanan savaş meclisinde Peşte'nin kuzeyinde bir köprü inşa edilerek ordunun karşı yakaya geçirilmesine ve Budin Kalesi'nin kuşatılmasına karar verilmişti. Peşte Kalesi'nin muhafazası için iki bin asker tayin edilmişti.⁶¹

Macaristan'da meydana gelen savaşlar hakkında bir rapor kaleme alan Anonim İngiliz gözlemci, Vaç ve Peşte'nin ele geçirilmesinden sonra Dük Karl'ın önünde daha karlı fırsatların çıktığını iddia ederek Budin'in kuşatılmasını eleştirmişti. Budin Kalesi'nin zayıf bir savunma yapısının olduğunu kabul etmişti, fakat kalenin doğal konumunun sunduğu avantajlara ve on beş bin muhafızla korunduğuna dikkat çekerek burayı muhasara etmenin ciddi bir hata olduğunu ileri sürmüştü. Bunun yerine Dük Karl Osmanlı ordusunun üzerine giderek bir zafer daha kazanabilir ve rakibini Ösek'e kadar sürebilirdi. Daha sonra Ösek'i kontrol ederek Osmanlıların batıya geçişine ket koyabilirdi. Ösek seçeneği dışında Peşte'nin ele geçirilmesinin ardından Budin'i geride bırakmak risk oluşturmayacağı için İmparatorluk ordusu Macaristan topraklarında rahatça ilerleyebilir ve geniş bir alanı hakimiyeti altına alabilirdi. Bütün bu seçeneklere rağmen Dük Karl, Budin'i kuşatarak hem önemli sayıda asker kaybedilmesine hem de Osmanlı ordusunun serbestçe hareket etmesine sebep olmuştu.⁶²

Dük Karl, diğer seçenekleri göz ardı edip Budin Kalesi'ni kuşatırken Papa XI. Innocentius'a yazdığı mektupta ikinci defa Osmanlı ordusuyla savaşma isteğinin bu tercihte etkili olduğunu ifade etmişti. Ayrıca Osmanlı birliklerinin nehir kenarlarını tutması nedeniyle riskli bir girişimde bulunduğunu da itiraf etmişti.⁶³ Dük Karl'ın emriyle 5 Haziran'dan itibaren Budin'in kuzeyinde ve Vaç yakınlarında yer alan, Osmanlıların Akkilise ve Avrupalıların St. Andrew veya St. Margareta olarak isimlendirdikleri adacık üzerinden geçen bir köprünün inşasına başlanmıştı. 7 Haziran'dan itibaren askerî birlikler de Peşte'den köprünün yapıldığı alana geçmeye koyulmuştu. Aynı günün gecesinde yeniçerilerin bir baskın için hazırlandığına dair asılsız haberler alınmıştı. 8 Haziran'dan köprünün tamamlanan kısmından piyadelerin bir kısmı Akkilise adacığına yerleşmişti. Ertesi gün ikinci köprünün de tamamlanmasının ardından piyade ve süvariler seri şekilde Budin yakasına ayak basmıştı. Olası bir saldırıya karşı köprü başında bir tahkimat da yapılmıştı. İmparatorluk ordugâhı 10 Haziran'da Gürz İlyas Tepesi'nin güney etekleriyle Tuna Nehri arasına yerleşmişti (Şekil 4).⁶⁴

⁶¹ A True and Exact Relation, 11; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 213-214; Rycout, *The History of the Turk*, 141-142; *Silahdar*, 938-939; *Zübde-i Vekayiat*, 182.

⁶² *Observations upon the Warre of Hungary* (London: Randall Taylor, 1689), 11-18.

⁶³ *Journal de tout ce qui s'est passé entre les Impériaux et les Turcs, durant la campagne de l'année 1683 & 1684* (Leyden: Pierre Dumartean, 1684), 196-197.

⁶⁴ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 214-215; A True and Exact Relation, 11-12.

Şekil 4: İmparatorluk ordugâhı ve Akkilise üzerinde kurulan köprü⁶⁵

Osmanlılar, İmparatorluk ordusunun Tuna Nehri'ni geçmesine mâni olamamıştı. Üngürüs Seraskeri Bekri Mustafa Paşa, “*düşmen-i dîni berü tarafa geçürtmemek fikrinde iken bi'l-cümle geçüp cenge âmâde oldukların câsûsları geliüp haber vormeleriyle*” alınacak önlemleri konuşmak için savaş meclisini toplamıştı. Beylerbeylerinin kumandasında Budin, Diyarbekir, Şam, Rumeli, Anadolu, Karaman, Bosna, Adana, Sivas, Yanova eyaletlerinin askerleri, Mısır ve Kırım askerleri, sekiz bin yeniçeri ve kapıkulu sipahilerinin katıldığı yirmi bin askerden müteşekkil bir ordunun düşmana saldırmasına karar verilmişti.⁶⁶ İmparatorluk ordugâhının kurulduğu günde hücumla geçen Osmanlı ordusu ilk esnada rakibine üstünlük kurmuştu. Ne var ki toparlanıp karşı saldırıya geçen düşman birliklerine karşı uzun süre direnemeyip firar etmişti. Bu zafer İmparatorluk birliklerine Budin Kalesi'ni kuşatmanın yolunu açmıştı.⁶⁷

Düşman ordusuna ikinci defa mağlup olan Osmanlılar, açık alanda mücadele etmekten vazgeçerek Budin Kalesi'nde direnmeye karar vermişti. Serhaddin tecrübeli askerlerinin “*bu mertebe galebe ve tuğyân ile gelen melâ'in ü hâsirîn elleşdikce yüz bulmağa ve serhadd-ı mansûre elden gitmeğe sebeb olur, hemân Budun'ı mustahfızân asker ile doldurup, siz bir mikdâr giriye çekilesiz ve gâh-bî-gâh etrâfından görünüp müimkin mertebe kal'aya imdâdı eksük itmeyesiz*” önerisini dikkate alan Üngürüs Seraskeri Bekri Mustafa Paşa, Budin, Diyarbekir, Adana, Karaman eyaletlerinin askerlerini, Rumeli eyaletine bağlı sekiz

⁶⁵ <https://viewer.onb.ac.at/131B16C9>.

⁶⁶ Silahdar, 939-940.

⁶⁷ Savaşın detayları için bkz. Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 215-217; *A True and Exact Relation*, 12-14; Contarini, *Istoria della guerra*, c. I, 292-293; Rycout, *The History of the Turk*, 142-143.

sancağın askerlerini, Sirem ve Semendire sancağının askerlerini, Mısır askerlerini ve yeniçerileri Şeytan İbrahim Paşa'nın kumandasında kalenin muhafazasında görevlendirmişti.⁶⁸ Böylece Osmanlılar güçlü bir garnizonla düşman muhasarasına hazırlanmıştı.

İMPARATORLUK ORDUSUNUN KUŞATMA GÜNLÜĞÜ: TERCİHLER, HESAPLAR VE SONUÇLAR

Erken modern dönem kuşatma savaşlarında, kumandanlar ve ordularda görev alan askerî mühendisler, kalenin hangi burç ve surlarına saldırılacağını önceden belirler ve bu doğrultuda hazırlıklar yapılırdı. Muhasaranın daha düzenli ve sistematik yürütülmesi için önemli olan bu aşamanın ardından hedeflenen burçlar ve surlar karşısında metrisler açılır, top bataryaları kurulur ve lağım çalışmaları başlardı. Kale muhafızlarının dışarıdan yardım almasını ve imdat ordusunun saldırılarını engellemek için çeşitli tedbirler de alınırdı. Böylece dış tehditlerden uzakta ve asker ve mühimmat kaybını en asgari seviyede tutarak kuşatmayı neticelendirmek amaçlanırdı.⁶⁹

Budin Kalesi'nin doğal ve mimarî yapısı kuşatanlara hem farklı seçenekler sunuyor hem de onların işini zorlaştıracak unsurları bünyesinde bulunduruyordu. Aynı anda kalenin farklı burçları ve tabyalarına saldırmak mümkündü. Bu durum kuşatanlara bir alana yoğunlaşmak yerine farklı tabyalarda şansını deneme fırsatı veriyordu. Kale muhafızları farklı burçlar ve tabyalarda mücadele etmek zorunda kaldıkları için daha fazla emek harcıyor ve süreç içinde önemli sayıda asker ve mühimmat kaybediyordu. Bununla birlikte düşmanın da birden fazla cephede mücadele etmesi masraflı ve yorucu oluyordu. Özellikle muhasara uzadıkça saldıranların moralleri ve umutları azalırken muhafızların şevkleri artıyordu.

İmparatorluk ordusu kumandanlarının seferin hedefini tartıştıkları dönemde Luigi Marsigli 27 Nisan 1684'te Dük Karl'a Budin Kalesi'nin kuşatma planıyla ilgili bir rapor sunmuştu. İlk cümlelerinde kalenin doğal konumunun güçlü bir savunma için yeterli olmadığını iddia etmiş ve Türklerin de sur dışı tahkimatlarla Budin'in savunma gücünü arttırmadığına dikkat çekmişti. Güneyinde Gürz İlyas Tepesi ve doğusunda Tuna Nehri ile Budin'in çok iyi bir konuma sahip olduğunu belirttikten sonra kalenin batısında iki küçük tepenin top bataryaları kurmak ve burçlar ve surlara doğru metris açmak için mükemmel bir imkân sunduğunu vurgulamıştı. Osmanlıların kalenin bu kısmını sur dışı tahkimatla güçlendirmemesi kuşatanlara büyük bir avantaj sağlayabilirdi. Osmanlıların Karga Bayırı olarak isimlendirdikleri tepe üzerinden surlarda açılacak gediklere genel bir saldırı düzenlenebilirdi. Gürz İlyas Tepesi'ne kurulacak top bataryalarıyla da kale ateş altında tutulabilirdi. Havan topları kullanılarak çoğu ahşaptan olduğunu binalarda yangın çıkarılabileceğini de eklemişti.⁷⁰

İmparatorluk ordusu Budin kuşatmasını Marsigli'nin önerilerine yakın bir şekilde planlamış ve yürütmüştü. Dük Karl, önceki yıl Osmanlıların Viyana kuşatmasına başladığı tarih olan 13 Temmuz'da orduyla Budin Kalesi'ne ulaşmıştı. İmparatorluk birliklerinin ilk hedefi Kale Tepesi'nin dışında kalan, bir sur ve Tuna Nehri kenarındaki küçük bir tabya ile korunan büyük varoşu ele geçirmek olmuştu. 14 Temmuz'da İmparatorluk topçularının başlattığı bombardıman sonucunda

⁶⁸ Silahdar, 940-941; Zübde-i Vekayiat, 182-183.

⁶⁹ Pieter Martens, "Siege Warfare (Early Modern)", *The Encyclopedia of War*, ed. G. Martel (Oxford: Wiley-Blackwell, 2012), c. IV, 1987-1994; Ostwald, *Vauban Under Siege*, 46-91.

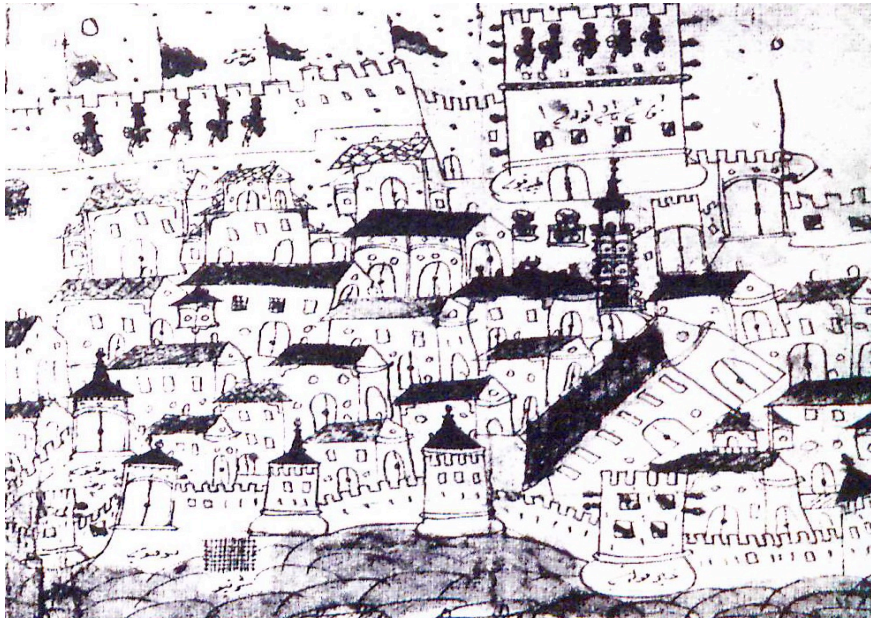
⁷⁰ Veress, "Gróf Marsili", 117-119.

“varoş dîvârı yalın kat olmağla zağme-i topdan yıkıldı” ve düşman askerleri sur üzerindeki Horos ve Yenikapı’yı aşarak varoşa girmişti. Kara Mehmed Paşa varoş içinde metris ve tahkimatlar kurarak düşman ilerlemesini durdurmaya çalışmıştı, fakat 19 Temmuz’da İmparatorluk birlikleri varoşa tamamen hâkim olmuştu.⁷¹

Varoşun ele geçirilmesinin ardından İmparatorluk ordusu kumandanları Budin Kalesi’ne üç noktadan saldırmaya karar vermişti: Kasım Paşa Burcu ile Karakaş Paşa Kulesi, Toprak Burcu ve İç Kale’yi muhafaza eden Firengi Tabyası ile Su (Bölme) Kulesi.⁷² Buna karşılık Şeytan İbrahim Paşa, kendi kapı askerlerini Tuna Nehri’ne bakan Haber ve Erdel tabyalarında, kul kethüdası Arnavud Çolak Ağa kumandasında yeniçerilerin bir kısmını Toprak Burcu’nda, Estergon askerlerini Veli Bey Kulesi’nde, yeniçeri askerlerinin geri kalanının Haseki İbrahim Ağa’nın emrinde Ekşi Aş Kulesi’nde, Mısır askerini Karakaş Paşa Kulesi’nde ve Rüstem Ağa başbuğluğunda Budin yeniçerilerini Firengi Tabyası’nda görevlendirmişti. Kendisi ise düşmanın asıl hedefi olan Kasım Paşa Burcu ile Karakaş Paşa Kulesi cephesinin kumandasını devralmıştı.⁷³

KASIM PAŞA BURCU VE KARAKAŞ PAŞA KULESİ

Ova Kapısı’nın bitişiğinde yer alan Kasım Paşa Burcu, Budin Kalesi’nin en heybetli burçlarından biri olması yanında İç Kale ile Orta Kale arasındaki konumu itibarıyla şehrin savunmasında da kilit bir role sahipti. Düşman kumandanları, Kasım Paşa Burcu, İç Kale’nin en kuzeyinde yer alan Karakaş Paşa Kulesi ve ikisi arasında yer alan perde duvara saldırarak aynı anda hem şehrin merkezine hem de İç Kale’ye kısa sürede hâkim olmayı amaçlamıştı. Bu nedenle kuşatma boyunca en çok olay ve çatışma kalenin bu kısmında meydana gelmişti.

Şekil 5: Kasım Paşa Burcu (1684)⁷⁴

⁷¹ A True and Exact Relation, 15-17; Silahdar, 941, 942-943.

⁷² Dük Karl, Papa’ya yazdığı mektupta özellikle Firengi Tabyası ile Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi’ne saldırma kararı aldığını açıklamıştı, bkz. Journal de tout, 201.

⁷³ Silahdar, 942.

⁷⁴ Molnár, “Ottoman Buildings of Buda”, 47

İmparatorluk birlikleri 18 Temmuz'dan itibaren hedef olarak belirledikleri burçların karşısında top bataryaları kurmuş ve metris hazırlıklarına başlamıştı. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın belirttiği üzere, düşman Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi karşısında yer alan Karga Bayırı veya Tepesi üzerinde “*üç aded tabya ibdâs ve üzerlerine yigirmi bir pâre balyemez ve on iki aded havan topu*” kurmuştu.⁷⁵ Anonim kuşatma günlüğüne göre, 23 Temmuz'da bataryalardan ilk defa top ateşi açılmıştı. 26 Temmuz'da Kasım Paşa Burcu'na yönelik lağım çalışmaları başlarken Osmanlı muhafızları top ve tüfek ateşiyle düşmanı engellemeye çalışmıştı. 27 Temmuz'da havan topları surlara yaklaştırılmış ve metrisler Kasım Paşa Burcu'na doğru iyice ilerletilmişti. Ağustos ayının başlangıcına kadar şiddetli top atışlarıyla Karakaş Paşa Kulesi ve Kasım Paşa Burcu arasındaki perde duvara hasar verilmeye ve gedik açılmaya çalışılmıştı (Şekil 7).⁷⁶

Şekil 6: Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi karşısında ve Karga Bayırı üzerinde kurulan top bataryaları ve sur altına ilerleyen metrisler⁷⁷

Düşman lağımçıları 5 Ağustos'ta Kasım Paşa Burcu altında üç lağımı tamamlamıştı. Bunu öğrenen Kara Mehmed Paşa, karşı lağım açılmasına karar vermişti, fakat Budin'de lağımçı ve humbaracı olmadığı için “*ze'âmet ve tîmâr şartıyla Rûm-ili askerinden üç humbaracı ve on lağımçı ve lağımçıları karışulamaya on delikçi*” yazılmıştı. Bu lağımçıları korumaları için bir bölük asker de görevlendirilmişti. Hatta bizzat Mehmed Paşa lağımçıları birlikte Ova Kapısı'ndan çıkmış ve sura isabet eden bir topun molozu üzerine düşünce yaralanmıştı.⁷⁸ Bütün bu önlemlere rağmen düşman 7 Ağustos'ta Kasım Paşa Burcu altındaki lağımçıları patlatmıştı. Ancak, burcun önünde bir toprak yığını biriktirmekten ve surun küçük bir kısmını havaya uçurmaktan başka etkisi olmamıştı.⁷⁹ 9 Ağustos'ta bu defa Karakaş Paşa Kulesi altında ikinci bir lağım daha patlatılmış ve surda bir gedik açılmıştı. 12

⁷⁵ Silahdar, 943.

⁷⁶ A True and Exact Relation, 20-21.

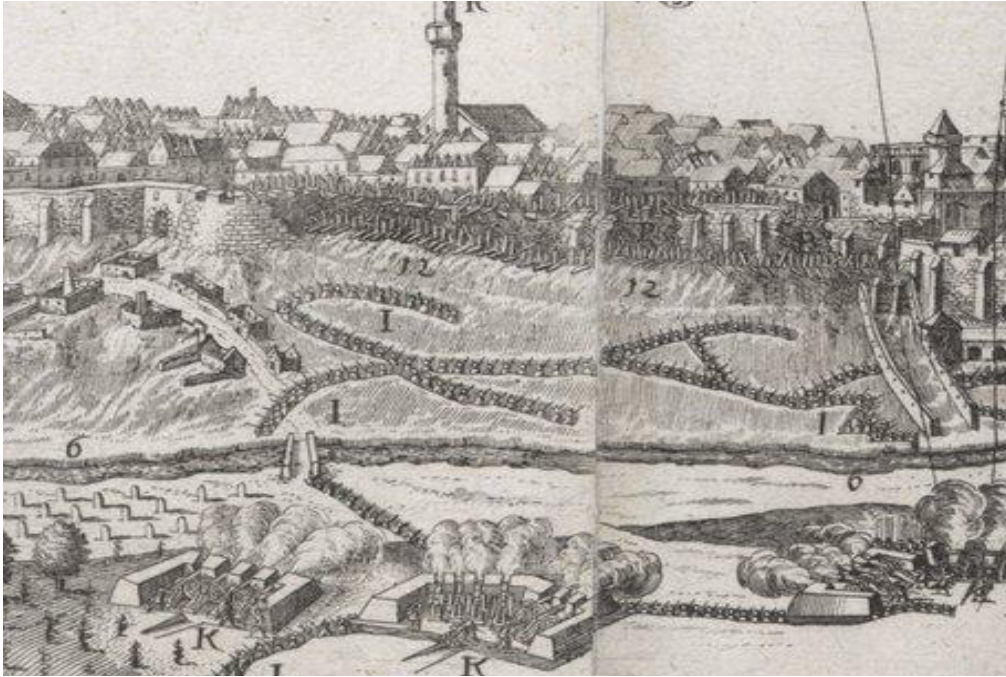
⁷⁷ https://iiif.oszk.hu/registika:000002763137_appm_0227_screen.jpg/full/3000/0/default.jpg

⁷⁸ Silahdar, 944.

⁷⁹ A True and Exact Relation, 22; Giornale nono dal campo cesareo sotto Buda li 8. e 14. agosto 1684 (Bologna: Marescandoli, 1684), 2; Chiarello, Historia degl' avvenimenti, 232-233.

Ağustos'ta düşman askerleri bu gedikten bir saldırı düzenlemiş, fakat Osmanlı muhafızlarının başarılı direnişi sebebiyle seksenden fazla kayıp vererek geri çekilmişti.⁸⁰ Daha önce bir havan topundan yaralanan Kara Mehmed Paşa, çatışmalar esnasında ikinci bir havan topunun daha isabet etmesi sonucunda şehit düşmüştü.⁸¹

Düşman lağımçıları 16 Ağustos'ta Kasım Paşa Burcu'nun sağ tarafında bir lağım daha patlatmıştı, ancak büyük bir kayaya denk gelmesi nedeniyle surdaki mevcut gedığı biraz daha genişletmek dışında etkisi olmamıştı. Sonraki gün Osmanlı muhafızlarının kaleden gerçekleştirdikleri yoğun top ve tüfek ateşi ve yağın yağmur metrislerde ve lağımlarda çalışanların işini oldukça zorlaştırmıştı. Keza düşman askerleri Kasım Paşa ile Karakaş Paşa arasındaki surun önünde yer alan istihkam duvarını (*faussebraye*) ele geçirmek için düzenledikleri saldırıdan da sonuç alamamıştı. Buna rağmen 18 Ağustos'ta Karakaş Kulesi'nin sol tarafında küçük bir gedik daha açılmış ve burada bir lağım patlatmak için çalışma başlatılmıştı. Ayrıca bu kısmı dövmek için bir top bataryası daha kurulmuştu.⁸² 22 Ağustos'ta Ova Kapısı'na doğru ilerleyen metrisleri muhafızların top ateşinden koruyan yeni tahkimatlar yapılmıştı. Beş gündür hazırlıkları yapılan bir lağım daha 25 Ağustos'ta patlatılmak istenmişti, ancak Budin muhafızları aynı günün gecesinde Kasım Paşa Burcu yakınlarında bir karşı lağımla düşmanın metrislerinin bir kısmını havaya uçurunca bu teşebbüs akim kalmıştı.⁸³

Şekil 7: Ova Kapısı, Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi'ne yönelik saldırının batı yönünden tasviri⁸⁴

⁸⁰ A True and Exact Relation, 23; Giornale 8. e 14. agosto, 3; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 233-234.

⁸¹ Silahdar, 944-945.

⁸² A True and Exact Relation, 25; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 235-236; *Giornale decimo dal campo cesareo sotto Buda li 17 agosto 1684* (Bologna: Marescandoli, 1684), 2-4.

⁸³ A True and Exact Relation, 26-27; *Giornale vndecimo dal campo cesareo sotto Buda li 20 e 27 agosto 1684* (Bologna: Marescandoli, 1684), 3-4; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 240.

⁸⁴ https://iiif.oszk.hu/registrika:000002763199_appm_0560_screen.jpg/full/3000/0/default.jpg

Chiarello, kaleyi ele geçirmenin lağımcların performansına bağılı olduğunu ancak geçen sürede bekleneni ortaya koyamadıklarını itiraf etmişti. Tecrübesizlikleri ve yavaş çalışmaları da eklenince askerlerin kuşatmanın başarıyla sonuçlanacağına dair inançları azalmıştı.⁸⁵ Nitekim 28 Ağustos'ta daha önce Karakaş Paşa Kulesi yanında açılan gediğı büyüteceğı umuduyla atılan bir lağım daha lağımcıların hataları yüzünden kendi askerlerine sekmiş ve metrislerin bir kısmına zarar vermişti. Lağımcılar ise muhafızların yoğun ateş altında daha fazla ilerleyemediklerini söyleyerek kendilerini savunmuştu.⁸⁶ Diğer taraftan, Chiarello, Osmanlıların açtıkları bütün lağımlardan haberdar olmalarını İmparatorluk ordugâhındaki Macarların ihanetine bağlamıştı.⁸⁷

Şekil 8: Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi etrafında düşman metrisleri ve top tabyalarının planı⁸⁸

Oldukça ağır ilerleyen lağımcılar 10 Eylül'de surda açılan iki gedik arasında bir lağımı daha hazır hale getirebilmişti. Kumandanların planı lağım patlatıldıktan sonra genel bir hücum düzenlemektir. Osmanlı muhafızlarının ertesi gün büyük bir huruç için hazırlandığına dair gelen haberler de onların bu kararı almasını etkilemişti. Akşam saatlerinde patlatılan lağım Karakaş Paşa Kulesi'nin yanında “*iki araba girecek kadar dîvâr hisârı havaya perrân eyledî*”. Düşman on beş bin askerle hücumu geçmeye niyetlenmişti, ancak Mısır askerleri, Budin yeniçerileri ve gönüllü askerler “*gedik başını zapt eyleyüp siperlendiler ve sabâha değin çatmalar çatup ve çarh-ı felekler ile rahne dîvârı sedd*” eylemişti. Muhafızların hızlı bir şekilde gediğın arkasında güçlü bir duvar yükseltmesi düşmanı hücumu geçmekten caydırmıştı.⁸⁹

⁸⁵ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 239; Ayrıca bkz. Contarini, *Istoria della guerra*, c. I, 304.

⁸⁶ *A True and Exact Relation*, 27-28; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 241-242; *Giornale dvodecimo dal campo cesareo sotto Buda li 30 agosto e 2 settembre 1684* (Bologna: Marescandoli, 1684), 1.

⁸⁷ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 245.

⁸⁸ <https://viewer.onb.ac.at/131B16C9>

⁸⁹ *A True and Exact Relation*, 31; *Silahdar*, 947; *Giornale terzodecimo dal campo cesareo sotto Buda li 5 e 10 settembre 1684* (Bologna: Marescandoli, 1684), 2-3.

Bu son girişimin ardından İmparatorluk ordusu kumandanları, Kasım Paşa Burcu ile Karakaş Paşa Kulesi'ne yönelik saldırıyı durdurma noktasına getirmişti. Kuşatmanın bu cephesinde başarısız olunmasında lağımcıların kötü performansı, Osmanlı muhafızlarının direnişi ve sonraki başlıkta inceleneceği üzere huruçların önemli etkisi vardı. Ayrıca Evliya Çelebi'nin “*kalenin batı tarafı uçurum bayırlı zemin olduğundan bendeği yoktur, olmak da mümkün değildir ve lazım da değildir zira o tarafı tamamen kesme yalçın kayalar üzerindedir*”⁹⁰ diyerek açıkladığı üzere kalenin bu tarafının topografik yapısı da kuşatanların işini zorlaştırmıştı. Bunların haricinde Osmanlıların gedikleri kapatmada gösterdikleri azim de sonuçta belirleyici olmuştu. Aslında Evliyâ Çelebi, “*kale döven top gülleleri tesir edip duvarlara zarar vermesin için tüm tabya duvarları kaplumbağa arkası gibi içeri eğri yapmıştır, eğer top gülleleri gelse kayıp sekip gider, asla duvara tesir etmez*” ifadeleriyle tabya ve surların top atışlarına karşı dirençli olduğunu iddia etmişti.⁹¹ Ancak, Fındıklılı Mehmed Ağa'nın belirttiği üzere, “*her dânesi yigirmi dörder vakıyye pür-tâb eylediği bu kadar bin yuvarlağın isâbet eylediği dîvârlar ikişer üçer günden ziyâde pâydâr olmayup, rûzmerre top ve humbara ile harâb*” olmuştu. Buna rağmen muhafızlar “*gicelerde evler söküp, çatmalar çatup içlerini toprak ile doldurup sabâba değin ol gedükleri berkidüp ke'levvel dîvâr iderler ve ceng ü peygâra bâzır ü âmâde olurlardı*.”⁹²

FİRENGİ TABYA İLE SU (BÖLME) KULESİ VE TOPRAK BURCU

Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi'nde başarısız olan İmparatorluk birlikleri 14 Eylül'den itibaren Firengi Tabyası ve Tuna Nehri'ne bakan Su veya Bölme Kulesi'ne yoğunlaşmıştı.⁹³ 19 Temmuz'dan sonra kuşatılmasına karar verilen burçlar karşında yapılan hazırlıklar kapsamında Firengi Tabyası ve Su Kulesi'nin karşısında yükselen Gürz İlyas Tepesi'nde top bataryaları kurulmuştu. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın vurguladığı üzere düşman “*Firengi kulle ve iç kal'a ve şehirde görünen yerlerde ve çârsû ve bâzârlarda âdem gezdirmemek kasd-ı fâsidiyle*” Gürz İlyas Tepesi altında inşa ettikleri büyük bir tabyanın içine yedi adet balyemez top yerleştirmişti. Tepenin üst kısmında ise dört humbara ve yedi şâhî darbzenden oluşan ikinci bir top bataryası kurmuşlardı.⁹⁴

Şekil 9: Firengi Tabyası etrafında kurulan top bataryaları ve metrisler ve Su Kulesi'ne kadar ilerleyen kuşatma kolları⁹⁵

⁹⁰ Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap - 1. Cilt, 300.

⁹¹ Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap - 1. Cilt, 300.

⁹² Silahdar, 943.

⁹³ A True and Exact Relation, 33.

⁹⁴ Silahdar, 943; A True and Exact Relation, 18.

⁹⁵ https://iiif.oszk.hu/registika:000002763137_appm_0227_screen.jpg/full/3000/0/default.jpg

Düşman uzun bir süre batı surları ve burçlarına saldırdığı için Firengi Tabyası etrafındaki gelişmeler hakkında kaynaklar çok az bilgi vermiştir. Anonim kuşatma günlüğüne göre, 30 Ağustos'ta Firengi Tabyası önünde açılan metris Su Kulesi'ne doğru ilerletilmişti.⁹⁶ 16 Eylül'de Bavyera birlikleri metrisleri neredeyse Su Kulesi'ne yaklaştırmış ve burada kurdukları altı adet büyük çaplı topla kaleye top atışı başlatmıştı.⁹⁷ 18 Eylül'de Bavyera askerleri Firengi Tabyası'nın önündeki hendeği aşmak için şarampoya ulaşmışlar ve metrislerin tabyanın solunda yer alan Küçük Firengi Kulesi'ne kadar ilerletmeyi başarmışlardı. 19 Eylül'de Küçük Firengi Kulesi'nin sol alt kısmında bir gedik açılmıştı. Osmanlı muhafızları Küçük Firengi Kulesi'ne yerleştirdikleri toplarla olası bir saldırıyı önlemek için düşman metrislerini bombalamıştı.⁹⁸

İmparatorluk ve Bavyera birlikleri sonraki günlerde Firengi Tabyası etrafındaki ilerleyişini sürdürmeye ve açılan gediki genişletmeye uğraşmıştı.⁹⁹ 30 Eylül'de Bavyera askerleri şarampoya geçişi daha güvenli hale getirecek önlemler almıştı. 1 Ekim'de tabya ve kuleyi dövmek için bir top bataryası daha hazırlanmıştı. Sonraki gün iki Bavyera ve bir İmparatorluk bataryasından tabyaya şiddetli bir top ateşi açılmıştı.¹⁰⁰ 4 Ekim'de İmparatorluk ve Bavyera askerleri açılan gedikten genel bir saldırı düzenlemişti. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın ifadeleriyle “*kal'adan atılan top u tüfenge bakmayup, handaklara doldular ve top ile açtıkları Frengi kulesinin gedigine hücum idüp, şaranpolarına sarıldılar.*” Düşman “*kal'anın burc u bârûsuna ve çatma ve dolma toprak üstüne tırmaşarak çıkup içeriye atılmak sadedinde iken*” Budin yeniçeri ve gönüllüleri özverili bir savunmayla onları önlemişti. Akşama kadar devam eden şiddetli çatışmalar sonucunda düşman dört yüzden fazla kayıp vererek geri çekilmişti.¹⁰¹ 6 Ekim'de süvari ve piyadelerin katılacağı bir genel saldırı hazırlığı yapılmıştı, ancak lağımçıların henüz seğirdim yoluna ulaşamadıklarını bildirmeleri üzerine bu plan ertelenmişti.¹⁰²

Sonraki günlerde özellikle Osmanlı muhafızlarının huruçları ve imdat ordusunun oluşturduğu panik nedeniyle çalışmalar yavaşlarken düşman askerleri kendilerini korumak için istihkamlar (*redouts*) inşa etmişti. Buna rağmen muhafızlar 12 Ekim'de Bavyera metrislerinin önemli kısmını harap etmişti. 14 Ekim'de düşmanın lağım atma hazırlığında olduğunu öğrenen muhafızlar, bir saldırı daha düzenlemiş ve dört saat süren çatışmanın sonunda geri püskürtülmüşlerdi. Lağımçıları henüz çalışmalarını tamamlamadıkları için lağımın patlatılması sonraki günlere ertelenmişti.¹⁰³ 18 Ekim'de lağımçıları bu defa suya denk geldikleri için çalışmayı durdurmak zorunda kalmıştı. Zaman geçtikçe etkili bir lağım patlatacağına olan inanç da azalmıştı.¹⁰⁴ 25-26 Ekim'de Osmanlılar İç Kale'de bulunan zindanın ve Kraliyet sarayının altına ulaşan düşman lağımalarını bularak etkisiz hâle getirmişti.¹⁰⁵ Muhafızlar düşmanın kuşatmayı kaldırmaya karar vermesinin ardından 2 Kasım'da yine İç Kale'deki debbağhaneye ulaşan son lağımı da iptal etmişti.¹⁰⁶

⁹⁶ A True and Exact Relation, 28.

⁹⁷ A True and Exact Relation, 34; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 251.

⁹⁸ A True and Exact Relation, 35.

⁹⁹ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 251-252.

¹⁰⁰ A True and Exact Relation, 40-41; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 260.

¹⁰¹ *Silahdar*, 962-963; A True and Exact Relation, 40-41; *Giornale 17. dal Campo cesareo sotto Buda li 10. ottobre 1684* (Bologna: Marescandoli, 1684), 2-3; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 261-262.

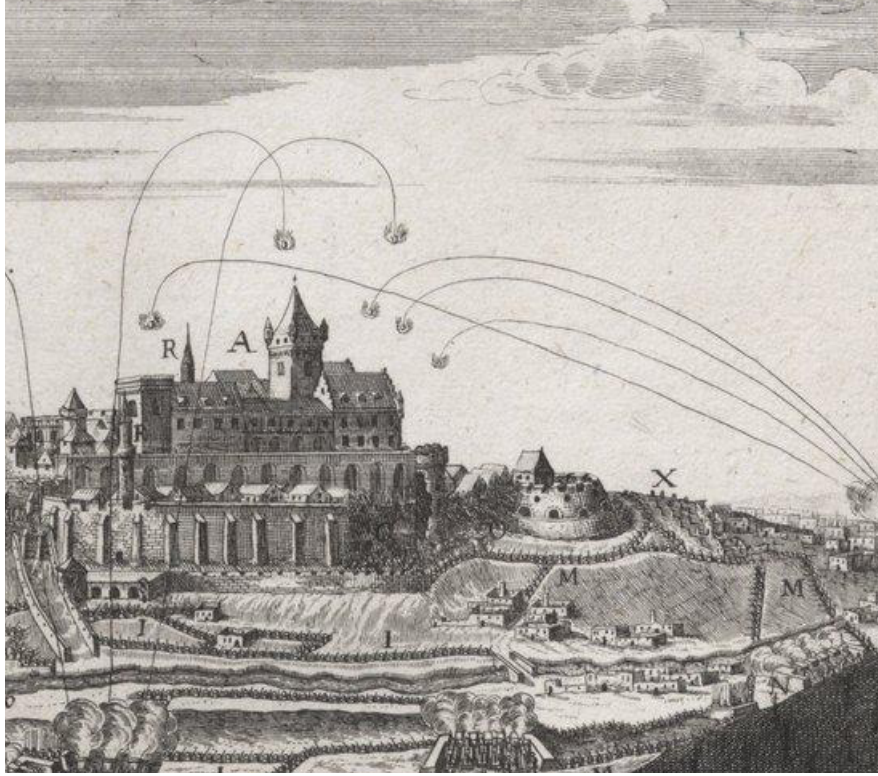
¹⁰² A True and Exact Relation, 42.

¹⁰³ A True and Exact Relation, 42-43; *Silahdar*, 964; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 263-264, 265.

¹⁰⁴ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 266, 268.

¹⁰⁵ *Silahdar*, 966-967; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 271-272.

¹⁰⁶ *Silahdar*, 967.

Şekil 10: Firengi Tabyası'nı çevreleyen düşman metrisleri¹⁰⁷

İmparatorluk birlikleri Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi'nin ardından Firengi Tabyası ve Su Kulesi saldırılarında da başarısız olurken benzer faktörler sonucu belirlemişti: etkili lağımların patlatılamaması, muhafızların gediklerden gerçekleştirilen saldırıları püskürtmesi ve metrislere huruçlar ve ateşli silahlarla zarar vermesi. İmparatorluk askerleri rakiplerinin özverili ve sabırlı direnişini kıramadıkça umutlarını yitirmişti. Benzer bir durum Toprak Burcu etrafında meydana gelen mücadelelerde de gözlemlenmektedir.

İmparatorluk ordusu kumandanları batı burçları ve İç Kale'ye daha fazla önem verdikleri için Toprak Burcu saldırısına çok fazla yatırım yapmamıştı. Bu nedenle kaynaklar sadece 13 Ağustos'ta meydana gelen olay hakkında bilgi sağlamıştır. Fındıklı Mehmed Ağa'nın belirttiği üzere düşman 19 Temmuz'da Toprak Burcu karşısında iki tabya yapıp üzerine sekiz balyemez, sekiz havan topu ve çok sayıda darbzen yerleştirmişti.¹⁰⁸ 13 Ağustos'ta Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Kulesi ile aynı zamanda Toprak Burcu altında da bir lağım atılmıştı. Patlamanın sonucunda burcun altında küçük bir gedik oluşsa da Osmanlı muhafızlarının yine gediği tutması nedeniyle düşman bir saldırı düzenleyememişti. Ayrıca kopan taşlar düşman metrislerindeki askerlere de zayıat verdimişti. Bu başarısızlık herkesi hayal kırıklığına uğrattırken Chiarello lağımcıların işlerini hakıyla yerine getiremediğini yinelemişti.¹⁰⁹

¹⁰⁷ https://iiiif.oszk.hu/regiritka:000002763199_appm_0560_screen.jpg/full/3000/0/default.jpg

¹⁰⁸ Silahdar, 943.

¹⁰⁹ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 234-235; *A True and Exact Relation*, 24; Silahdar, 944.

Şekil 11 Toprak Burcu'na karşı kurulan top bataryaları ve metrisler¹¹⁰

Toprak Burcu yerine diğer hedeflere odaklanmaları düşman kumandanlarının iyi bir plan ve stratejiye sahip olmadıklarını gösteriyordu. Zira 19 Temmuz'da büyük varoşa hâkim olduktan sonra Toprak Burcu ile Erdel Tabyası arasına saldırma imkânı yakalamışlardı. Kalenin kuzeyine denk gelen bu geniş alanda Beç Kapısı'nı ve diğer kuleleri de kuşatabilirlerdi. 1684 yılındaki kuşatmadan ders çıkaran kumandanlar, 1686 yılında Toprak Burcu'na yoğunlaşacak ve burayı ele geçirdikten sonra şehri işgal edecekti. Neticede, İmparatorluk ordusunun 1684 yılında Budin kuşatmasında başarısız olmasında doğru burçlara saldırmamasının da önemli payı vardı.

BUDİN MUHAFAZLARININ HURUÇLARI

Kuşatma altında kalan kale muhafızlarının en etkili direniş yöntemlerinden biri aralıklarla kale kapılarından dışarı çıkarak düşman metrislerini basmak, lağım çalışmalarını sekteye uğratmak ve top bataryalarını bozmaktı. Budin muhafızları kuşatma boyunca çok sayıda ve etkili huruçlar düzenleyerek düşmana ağır darbe vurmuştu. Nitekim Fındıklılı Mehmed Ağa önemine binaen büyük huruçları ayrı başlıklar altında anlatmıştı. Muhasaradan önce kalede yüksek sayıda askerin görevlendirilmesi bu huruçların düzenlenebilmesine imkân tanımıştı. Öyle ki Şeytan İbrahim Paşa kuşatmanın üçüncü ayında teslim olma çağrısı yapan Dük Karl'a kalede asker ve mühimmat noktasında eksiklikleri olmadığını söyleyerek savaşmaya devam edeceğini bildirmişti.¹¹¹

¹¹⁰ https://iiiif.oszk.hu/regiritka:000002763199_appm_0560_screen.jpg/full/3000/0/default.jpg

¹¹¹ Silahdar, 960, 972.

Tablo 1 Budin muhafızlarının düzenledikleri huruçlar

	Huruç Tarihi	Mevkii	Düşman Kayıpları
1	18 Temmuz	Büyük Varoş	200 yaralı, iki top (Silahdar'a göre 3.000 ölü)
2	21 Temmuz	Gürz İlyas Tepesi-Firengi Tabyası	-
3	28 Temmuz	Ova Kapısı-Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi önündeki metrisler	
4	29 Temmuz	Ova Kapısı-Kasım Paşa Burcu önündeki metrisler	40 ölü
5	30 Temmuz	Firengi Tabyası	-
6	1 Ağustos	Ova Kapısı-Kasım Paşa Burcu önündeki metrisler	10'un üzerinde ölü
7	2 Ağustos	Ova Kapısı-Kasım Paşa Burcu önündeki metrisler	200 ölü
8	5 Ağustos	Ova Kapısı-Kasım Paşa Burcu önündeki metrisler	-
9	14 Ağustos	Büyük Varoş	40'ın üzerinde ölü
10	19 Ağustos	Ova Kapısı-Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi önündeki metrisleri	-
11	23 Ağustos	Ova Kapısı-Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi önündeki metrisler	-
12	29 Ağustos	Ova Kapısı yakınlarındaki düşman istihkamları	-
13	2 Eylül	Büyük Varoş	15'in üzerinde ölü
14	17 Eylül	Aynı anda Büyük Varoş'a ve Ova Kapı'dan Karakaş Paşa Kulesi'ne kadar	15'in üzerine ölü (Silahdar'a göre 1.000 ölü)
15	18 Eylül	Firengi Tabyası önündeki metrisler	15'in üzerinde ölü

16	22 Eylül	Firengi Tabyası ve Gürz İlyas Tepesi	-
17	24 Eylül	Büyük Varoş	200'ün üzerinde ölü
18	25 Eylül	Büyük Varoş ve Ova Kapısı'ndan metrislere	
19	2 Ekim	Firengi Tabyası önündeki metrisler	-
20	14 Ekim	Firengi Tabyası önündeki metrisler	-
21	18 Ekim	Firengi Tabyası önündeki metrisler	-
22	24 Ekim	Büyük Varoş	Silahdar'a göre 1.000'den fazla ölü
23	25 Ekim	Karakaş Paşa Kulesi	-
24	2 Kasım	Firengi Tabyası	-

Budin muhafızları üç ay ve yirmi bir gün devam eden kuşatma sırasında düşman metrislerine ve lağımlarına toplamda yirmi dört defa huruç düzenlemişti (Tablo 1). Muhafızlar henüz 18 Temmuz'da büyük varoşu ele geçirmeye çalışan düşman ordusuna dört koldan saldırarak kolay teslim olmayacaklarının mesajını vermişti. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın birinci huruç olarak bahsettiği bu saldırı düşman birliklerinin bir kısmının burçlar karşısında hazırlıklara başlamak için yer değiştirdiği sırada gerçekleşmişti. Beç Kapısı ve varoş surunda açılan gediklerden harekete geçen Osmanlı piyade ve süvarileri Veli Bey Ilcası'na kadar uzanan şiddetli bir hücumla düşmanı Tuna Nehri'ne sürmüştü. Düşmanın iki topu çivilenmiş ve metrisleri basılmıştı. Ancak, sayıca üstün İmparatorluk kuvvetleri top bataryalarını ateşleyerek ve karşı saldırıya geçerek muhafızları püskürtmeyi başarmıştı. Abartılı rakamlar vermeyi seven Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, Kara Mehmed Paşa bizzat on beş kişiyi katlederken toplamda da binden fazla düşman öldürülmüştü. Anonim kuşatma günlüğü ise bazı küçük rütbeli kumandanların öldüğü bu çatışmada iki yüz askerin yaralandığını belirtmişti.¹¹²

Budin muhafızları sonraki günlerde düşmanın saldırılarını yoğunlaştırdığı burçların önündeki metrisleri bozmak, topları çivilemek ve lağımları iptal etmek için huruçlar düzenlemişti. Temmuz ayının sonundan Ağustos ayının sonuna kadar gerçekleştirilen huruçlarda Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi etrafındaki düşman askerleri hedef alınmıştı. İmparatorluk ordusu kumandanları, muhafızların saldırılarını durdurmak için çeşitli önlemler almıştı. Anonim kuşatma günlüğünde belirtildiği üzere, Ağustos ayının henüz ilk günlerinde Osmanlı askerlerinin huruçları

¹¹² Silahdar, 942; *A True and Exact Relation*, 16.

metrislerde korkuya yol açarken tedbir olarak süvariler metris başlarında ve Ova Kapısı civarında görevlendirilmişti.¹¹³ Chiarello ise Osmanlıların son ana kadar canla başla mücadele edeceklerini bu huruçlarla ortaya koyduklarını vurgulamıştı.¹¹⁴ Dük Karl da askerleri cesaretlendirmek için huruçlar sırasında metrislere kadar gitmişti.¹¹⁵ Alınan önlemler muhafızları durdurmayınca son olarak Ova Kapısı ve metrisler etrafında istihkamlar (*redouts*) inşa edilmişti.¹¹⁶

Budin muhafızları ise düşman metrislerine daha rahat ulaşabilmek için Ova Kapısı'ndan Kasım Paşa Burcu etrafına kadar uzanan sıçanyolları yapmıştı.¹¹⁷ İki yüz elli, üç yüz ve beş yüz askerin katıldığı huruçlar sonunda birçok lağım iptal ve metrisler tahrip edilmişti. Bu huruçlar halihazırda lağım çalışmalarında beklenileni ortaya koyamayan lağımçıların işini daha da zorlaştırmış ve etkili lağımlar patlatmalarının önüne geçmişti. Mesela, 10 Eylül'de muhafızların huruç için hazırlandığını öğrendiklerinde lağımı planlanandan daha erken patlatmışlardı.¹¹⁸ Öte yandan, düşmanın Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi'ne saldırılarını hafiflettikleri dönemde de muhafızlar saldırılarını sürdürmüştü. İmdat ordusunun Budin'e yaklaştığı dönemde iki bin beş yüz asker 25 Eylül'de Ova Kapısı'ndan dışarı çıkarak “*kâfirin topları mazgallarına değin uğurlarına gelen metrislerin basıp, içinde bulunan üç binden mütecâviz kâfiri tamâm ifnâ vü i'dâm*” etmişti.¹¹⁹ Hatta kuşatmanın sonlarına doğru düşman lağımçıların son defa Karakaş Paşa Kulesi altında bir lağım patlatma girişimleri muhafızların hurucuyla akamete uğramıştı.¹²⁰

Kasım Paşa Burcu ve Karakaş Paşa Kulesi etrafında yaşananlara benzer şekilde Osmanlı muhafızları Eylül ve Ekim aylarında Firengi Tabyası'na yönelik saldırıları durdurmak için etkili huruçlar gerçekleştirmişti. Bu sayede tabyayı çevreleyen metrisler bozulmuş ve düşman askerlerinin şarampoyu ele geçirme girişimleri engellenmişti. Özellikle 22 Eylül'de yeniçerilerin ve süvarilerin de katıldığı büyük huruçta düşman Gürz İlyas Tepesi'ne kadar sürülmüş ve metrisleri büyük oranda tahrip edilmişti.¹²¹ Benzer şekilde 2 Ekim'de dört yüz piyade ve süvari düzenlediği huruçla metrislerdeki askerleri tabya etrafından söküp atmıştı.¹²² Öyle ki düşman askerleri özellikle topları korumak için yeni istihkamlar inşa etmek zorunda kalmıştı.¹²³ 14 Ekim'den sonra düşmanın İç Kale'ye uzanan lağımları hedef alınmış ve muhafızlar her bir huruçta bir veya birden fazla lağımı iptal etmişti. Bunun sonucunda lağımçıları Firengi Tabyası ve İç Kale'de bir tane dahi lağım patlatmayı başaramamıştı.

Netice itibarıyla, Budin muhafızları kuşatma boyunca düzenledikleri huruçlarla rakiplerinin planlarını ve hamlelerini önemli ölçüde engellemişti. Ayrıca huruçlar sayesinde moral üstünlüğünü daima elinde tutmuşlar ve rakiplerinin teslim olma beklentilerini boşa çıkarmışlardı. Aynı şekilde düşmanın açılan gediklerden düzenledikleri saldırıları da her seferinde püskürtmeyi başarmışlardı. Şeytan İbrahim Paşa da askerlerin şevkini ve mücadele azmini yüksek tutmaya dikkat etmişti.

¹¹³ A True and Exact Relation, 22.

¹¹⁴ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 230.

¹¹⁵ A True and Exact Relation, 27.

¹¹⁶ A True and Exact Relation, 28.

¹¹⁷ Silahdar, 944.

¹¹⁸ A True and Exact Relation, 31.

¹¹⁹ Silahdar, 959.

¹²⁰ Silahdar, 966.

¹²¹ A True and Exact Relation, 36.

¹²² A True and Exact Relation, 41.

¹²³ Silahdar, 965.

“*Yalnız baş ve dil getüren çiğdârlara değil, alay-ı ceng-i küffârdan bir tahta ve kürek ve kazma getürenlerine*” dahi terraki ve ihsan dağıtmıştı. Bunun etkisiyle muhafızlar buldukları her fırsatta düşmanla çatışmaya girmişti.¹²⁴ Bununla birlikte, Budin muhafızlarının mücadele gücünü korumasında Osmanlı imdat ordusunun faaliyetlerinin de payı olmuştu.

OSMANLI İMDAT ORDUSU

İmdat ordusunun faaliyetleri kuşatma savaşının sonucunu belirleyebiliyordu, zira düşman askerlerine saldırarak, kuşatma kollarını bozarak ve muhafızlara askerî destek ulaştırarak muhasara altındaki kaleyi kurtarabiliyorlardı. Nitekim Budin kuşatmasından bir sene önce Osmanlıların Viyana’yı fethetmesini imdat ordusu önlemişti.¹²⁵ Vaç ve Budin yakınlarında iki defa mağlup olduktan sonra bir meydana savaşına daha girmeye cesaret edemeyen Osmanlı ordusu, kuşatmanın özellikle son safhasında İmparatorluk birliklerini bozmaya ve Budin Kalesi’ne askeri destekte bulunmaya uğraşmıştı. Bu tercih sayesinde düşmanın kuşatmayı yürütme kapasitesine önemli bir darbe vurmuş ve muhafızlarının direnişini sürdürmesini sağlamıştı.

Üngürüs Seraskeri Bekri Mustafa Paşa, 13 Temmuz’da İmparatorluk ordusunun harekete geçmesinin ardından Budin Kalesi’nden ayrılmış olsa dahi tamamıyla geri çekilmediği için kuşatmanın ilk günlerinde iki taraf arasında sıcak çatışmalar meydana gelmişti. Serasker, 18 Temmuz’da iki bin süvariyle kuşatmayı gözlemlemek için Gürz İlyas Bayırı’na yaklaşmıştı. Bundan haberdar olan Dük Karl, bir süvari birliğini Mustafa Paşa’nın üzerine göndermiş ve meydana gelen mücadelenin ardından Osmanlılar geri çekilmişti. Ertesi gün Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa kaleye asker sokmak için tekrar Budin’in batısında yer alan Kestane Bayırı’na kadar sokulmuştu, ancak bu sırada düşman ordusu batı surlarına saldırmak için hazırlandığından görevini yerine getirememişti.¹²⁶ Aynı gün kumandanlar ordunun Hamza Bey Palankası’na çekilmesi konusunu konuşmak için bir araya gelmişti. Budin etrafında konaklanılmasından yana olan Bosna Beylerbeyi Osmanpaşa-oğlu Ahmed Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Kadıköylü Mehmed Paşa, düşmanın ikmal yollarını kesmeyi önermişti. Serasker Mustafa Paşa ise ordunun Hamza Bey Palankası etrafında yerleşmesine karar vermişti. 20 Temmuz’da öncü birlikler geri çekiliş sırasında düşmanın karavuluna denk gelmiş ve kısa süren bir çatışmadan sonra düşman askerleri firar etmişti.¹²⁷

Osmanlı ordusunun Budin etrafındaki faaliyetlerinden tedirgin olan Dük Karl, 21 Temmuz’da Serasker Bekri Mustafa Paşa’ya savaşa davet etmişti. Osmanlı kumandanlarının bir kısmı taze kuvvetler gelene kadar düşmanla çatışmaya girmeme yönünde fikir beyan etmesine rağmen Serasker bu teklifi kabul etmişti. Dük Karl ordunun büyük kısmını muharebeye hazırlarken ordugâhı bozmayan Mustafa Paşa da piyade ve süvarilerle harekete geçmişti. İki ordu ertesi gün Gürz İlyas Tepesi’nin doğusundaki vadide karşı karşıya gelmişti. Osmanlılar savaşın başında düşmanı zor duruma düşürmek için develeri ileriye sürmüştü. Develerden sıyrılan düşman piyade

¹²⁴ *Silahdar*, 945.

¹²⁵ Şakul, II. Viyana Kuşatması, 355-434.

¹²⁶ *Silahdar*, 948.

¹²⁷ *Silahdar*, 948-949.

ve süvarileri şiddetli bir hücumla kısa sürede Osmanlı ordusunu bozguna uğratmış ve askerler bütün ağırlıklarını geride bırakarak Ösek'e firar etmişti.¹²⁸

Kazanılan bu üçüncü zaferin ardından İmparatorluk ordusu Eylül ayına kadar Osmanlı ordusunun tehdidinden kurtulmuştu. Ösek'e dönen Üngürüs Seraskeri Bekri Mustafa Paşa, Budin'e tekrar yardıma gitmek için dağılan askerleri bir araya getirmiş ve takviye kuvvetleri beklemişti. Temmuz ve Ağustos ayı boyunca yeni birlikler orduya katılırken IV. Mehmed'in düşmanla savaşmasını ve Budin'i kurtarmasını emreden fermanı 29 Ağustos'ta Mustafa Paşa'nın eline ulaşmıştı. Bunun üzerine Serasker, 6 Eylül'de orduyla Ösek'ten harekete geçmiş ve 12 Eylül'de İstolni-Belgrad'a ulaşmıştı.¹²⁹

İmparatorluk kumandanları yirmi binden fazla askerden müteşekkil Osmanlı imdat ordusunun Ösek'ten harekete geçtiğini öğrendiklerinde ne yapılacağını görüşmek için bir araya gelmişti. Verilen kayıplar nedeniyle asker sayısı azaldığı için kuşatmayı sürdürürken imdat ordusuyla savaşamayacak durumda olduklarını kabul etmişlerdi. İlk esnada muhasarayı durdurma, bütün askerlerle Osmanlılarla savaşma ve muharebenin sonucuna göre kuşatmaya devam etme kararı alınmıştı. Ancak özellikle Firengi Tabyası etrafında bulunan kuşatma kollarındaki ilerleme dikkate alınarak toprak ve askerlerin tamamının metrislerden çıkarılmasından vazgeçilmişti.¹³⁰ Bunun üzerine Bavyera ve İmparatorluk birliklerinden yedi bin asker Osmanlı imdat ordusunu karşılamak için sahaya çıkmıştı. Ayrıca Dük Karl'ın emriyle 13 Eylül'den itibaren metrisler ve ordugâh etrafındaki tahkimatlar güçlendirmiş ve bazı birliklerin yeri değiştirilmişti. 16 Eylül'de bir keşif birliği Osmanlıları gözlemek için İstolni-Belgrad'a gönderilmişti.¹³¹

17 Eylül'de Osmanlı öncü birlikleri Peşte ve Gürz İlyas Tepesi'nin doğusundaki Muhannes Tepesi'nde gözükmüştü. Bundan cesaret alan muhafızlar Ova Kapısı'ndan metrislere ve büyük varoşa iki ayrı huruç düzenlemişti.¹³² Vezir Abaza Siyavuş Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Kadıköylü Mehmed Paşa kumandasındaki birlikler 19 Eylül'de Muhannes Tepesi'nden harekete geçerek Gürz İlyas Tepesi'nin doğusundaki Cebel Bayırı'nda konuşlanan Hırvat birliklerine saldırmıştı. Daha önce temas edildiği üzere aynı gün kale muhafızları da Firengi Tabyası önündeki düşman metrislerine bir huruç daha düzenlemişti. Günün sonunda İmparatorluk birlikleri bir karşı saldırıyla Osmanlı birliklerini uzaklaştırmıştı.¹³³ 22 Eylül'de Osmanlı öncü birlikleri bir kez daha Gürz İlyas Tepesi'ndeki düşman taburlarına saldırmıştı. Ancak iyi bir savunma hattı oluşturan İmparatorluk askerleri, top bataryalarının da desteğiyle Osmanlı hücumunu savuşturmuştu. Aynı gün Budin muhafızları da imdat ordusunun saldırısına ayak uydurarak etkili bir huruç gerçekleştirmişti.¹³⁴

Chiarello, Osmanlı imdat ordusunun aralıklarla saldırılar düzenlemesinin ve bir kısmının Peşte yakınlarına yerleşmesinin İmparatorluk askerleri arasında büyük bir rahatsızlığa sebep olduğuna dikkat çekmişti. Lağımların etkisizliği, muhafızların güçlü direnişi ve kalenin teslim olma

¹²⁸ *Silahdar*, 949-951; *A True and Exact Relation*, 18-19; Rycout, *The History of the Turk*, 147; Contarini, *Istoria della guerra*, c. I, 296-297.

¹²⁹ *Silahdar*, 953.

¹³⁰ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 246-247; Contarini, *Istoria della guerra*, c. I, 315-317.

¹³¹ *A True and Exact Relation*, 32-34; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 249.

¹³² *Silahdar*, 955-956.

¹³³ *Silahdar*, 954-955; *A True and Exact Relation*, 36-38.

¹³⁴ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 253-254; *A True and Exact Relation*, 37-38; *Silahdar*, 956; Contarini, *Istoria della guerra*, c. I, 323-324.

şansının azalması da eklenince umutlar tükenme noktasına gelmişti.¹³⁵ Serasker Bekri Mustafa Paşa ise öncü birliklerin ardından 23 Eylül'de orduyla Budin'e doğru harekete geçmişti. Ertesi gün toplanan savaş meclisinde “*tabur-ı makbûrî ardından kuşadup, cengler gösterilmesine ve ol mahalde kal'aya imdâd konulmasına*” karar verilmişti. Gürz İlyas Tepesi, Cebel Bayırı, Tuna Nehri ve dağ tarafından saldırı düzenlemek için ordu dört bölüğe ayrılmıştı.¹³⁶ Aynı gün bin iki yüz yeniçeri büyük varoşa bir huruç düzenlemiş ve iki yüzden fazla düşman askerini katletmişti. Huruç sırasında Peşte tarafından bir miktar mühimmat ve zahire Budin Kalesi'ne nakledilmişti.¹³⁷

Osmanlı ordusu 25 Eylül'de harekete geçmeye hazırды, ancak sabah saatlerinden itibaren etkisi gösteren şiddetli yağmur ve sis organize bir saldırı düzenlenmesine mani olmuştu. Osmanlı ordusu dört bölük halinde tayin edildikleri koldan düzenli bir şekilde düşman hattına yaklaşmaya başladığında “*Siyavuş Paşa ve Ahmed Paşa'dan gayrı sâ'ir paşalar ve askerî tâ'îfesi bâ'inlik idüp, yağmuru bahâne itmekle, tabur cengine yürimediler.*” Vezir Abaza Siyavuş Paşa ve Yanova Beylerbeyi Osmanpaşa-oğlu Ahmed Paşa dört bin beş yüz süvariyle Ova Kapısı etrafındaki düşman metrislerine ve birliklerine saldırmıştı. Dük Karl'ın da müdahalesiyle İmpartorluk birlikleri Osmanlı süvarilerini kısa sürede durdurmuştu. Daha sonra meydana gelen şiddetli çatışmalarda Osmanlılar kayıplar vererek geri çekilmişti. Buna rağmen mücadeleler sırasında Siyavuş Paşa'nın emriyle altı yüz kadar asker düşman hattını aşarak Budin Kalesi'ne girmeyi başarmıştı.¹³⁸ Osmanlı ordusunun hücumunu bir kez daha fırsata çeviren muhafızlar ise büyük varoşa huruç düzenlemişti.¹³⁹

Osmanlı imdat ordusu ilk denemede beklenen katkıyı sunamamış ve düşmanı kuşatmayı kaldırmaya zorlayacak bir saldırı gerçekleştirememişti. Serasker Bekri Mustafa Paşa 26 Eylül'de orduyla daha güvenli bir yere çekilmişti. Dük Karl da bir süre Osmanlı ordusunu takip etmişti.¹⁴⁰ İmparatorluk casusları 5 Ekim'de Osmanlı ordusunun kaleye yardım ulaştırmak için Tuna Nehri kenarında konakladığına ve yeni takviye kuvvetler beklediğine dair istihbarat almıştı.¹⁴¹ Serasker Mustafa Paşa bir savaşa daha teşebbüs etmezken 24 Ekim ve 31 Ekim'de Eğri Beylerbeyi Sarhoş Ahmed Paşa iki defa Peşte ile Tuna Nehri üzerinden Budin Kalesi'ne önemli miktarda zahire ve mühimmat ve bir miktar asker nakletmeyi başarmıştı. Muhafızlar da 24 Ekim'de yine durumdan istifade ederek büyük varoşa bir huruç düzenlemişti.¹⁴²

Osmanlı imdat ordusu bir savaşa daha girmemiş olsa dahi düşman ordugâhını ve metrislerini sürekli tehdit altında tutmuştu. Mesela, 24 Ekim'de Serasker Mustafa Paşa'nın tekrar saldırıya geçmeye hazırlandığına dair gelen haberler kuşatma metrislerinde tedirginliğe sebep olmuştu. 27 Ekim'de dört bin Osmanlı süvarisi Budin önlerinde gözükmüşü. Mustafa Paşa'nın piyade ve topraklarla gerçekleştireceği büyük saldırı öncesinde bu birlikleri düşman ordugâhını meşgul etmek için görevlendirdiği iddia edilmişti.¹⁴³ Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, Osmanlılar düşmanı korkutmak için elli bin süvariden müteşekkil Kırım ordusunun İstolni-Belgrad'a ulaştığına dair yalan bir haber

¹³⁵ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 255.

¹³⁶ *Silahdar*, 956-957.

¹³⁷ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 257; *A True and Exact Relation*, 38-39.

¹³⁸ *Silahdar*, 956-959; Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 257-258; *A True and Exact Relation*, 39-40; Rycout, *The History of the Turk*, 151-152.

¹³⁹ *Silahdar*, 959; *A True and Exact Relation*, 39.

¹⁴⁰ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 258-259; *A True and Exact Relation*, 40.

¹⁴¹ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 262.

¹⁴² *Silahdar*, 964-966, 967.

¹⁴³ Chiarello, *Historia degl' avvenimenti*, 272.

yaymıştı. Hatta daha sonra “*birer paşa yanına Tatar’dan vesâ’ir asâkir-i mansûreden birer mikdâr âdem ta’yîn idiüp tabur-ı küffâr etrâfın dolaşup gelsünler, belki melâ’in ü bâsirinin kulûb-ı menbûslarına hanf u haşyet müstevlî ve firârlarına sebep olur*” düşüncesiyle Budin’e gönderilmişti.¹⁴⁴ Dük Karl, kuşatmada ilerleme kaydedilememesi, asker kayıpları, mühimmatın azalması ve kış şartlarının etkisini hissettirmesinin yanı sıra imdat ordusunun da faaliyetlerini dikkate alarak 1 Kasım’da kuşatmayı kaldırmaya karar vermişti.¹⁴⁵

Netice itibarıyla, imdat ordusu İmparatorluk birliklerini bir savaşta mağlup etmeyi başaramamış olmasına rağmen taciz saldırılar düzenleyerek ve baskı oluşturarak düşmanın kuşatmayı kaldırmasına tesir etmişti. İyi bir kuşatma yürütemeyen İmparatorluk kumandanları, imdat ordusunun saldırıya geçme ihtimalinden her zaman tedirgin olmuştu. Öte yandan, imdat ordusunun faaliyetleri Budin muhafızlarını da cesaretlendirmiş ve huruçlar düzenlemeye teşvik etmişti. Son olarak imdat ordusunun kaleye asker ve mühimmat takviyesi yapması da muhafızların gücünü toparlamasına yardımcı olmuştu.

SONUÇ

Şeytan İbrahim Paşa, kendisine teslim olma teklifinde bulunan Dük Karl’ın temsilcilerine “*neden iktizâ ider kal’a virmek, biz cümle kırılmaya muhtâcız ki siz kal’aya mâlik olasız yüz güne karîbdır ceng ideriz, bir ol kadar dahi mahsûr olursak pervâ ve kusûr ve aczimiz yokdur*” cevabını vermişti.¹⁴⁶ Budin muhafızlarının uzun bir süre daha mücadeleye sürdürebilecek gücü ve imkanı olduğunu, bu nedenle son ana kadar direneceklerini bu çarpıcı sözlerle ifade eden İbrahim Paşa’nın söyledikleri rakiplerinin kuşatma savaşındaki acemilikleri ve hatalarına bir gönderme olarak da okunabilir. İmparatorluk ordusu kumandanları yanlış bir kuşatma planı belirlemiş, Budin Kalesi’nin güçlü burçlarına saldırmış, lağım çalışmalarından verim alamamış ve yüksek sayıdaki muhafızın yapabileceklerini hesap etmemişti. Üstelik muhafızların huruçlarına karşı yeterli tedbirler almamış ve imdat ordusunun faaliyetlerini önleyememişti. Dolayısıyla kuşatma yönetmede yeterli tecrübeye sahip olmadıkları ortaya çıkan düşman ancak bütün muhafızları öldürdükten sonra Budin’i işgal edebilirdi.

Yıldız tabyalarla ve sur dışı istihkamlarla güçlendirilmeyen Budin Kalesi’nin sekiz günde teslim olacağına dair iyimser beklenti¹⁴⁷ 1684 yılında meydana gelen kuşatmada karşılık bulmamıştı. Aynı dönemde Avrupa’daki kuşatma savaşlarındaki gelişmelere ve teorik eserlerle çerçevesi çizilen muhasara planlarına dayanılarak yapılan bu yorumlar farklı faktörleri hesaba katmadığı için yanlış çıkmıştı. Gerçi 1684 yılında İmparatorluk ordusu tam anlamda sistematik ve düzenli bir kuşatma yönetememişti, ancak Budin’in doğal konumunun sunduğu avantajlar ve muhafızların savunma kapasitesi kalenin iyi organize edilen bir kuşatmaya dahi uzun süre direnebilmesini mümkün kılıyordu. Keza 1686 yılında düşmanın ilk tecrübeden çıkardığı derslerle daha iyi yönettiği ve imdat ordusunu tamamen engellediği ikinci kuşatma da yine yaklaşık dört ay kadar sürmüştü. Muhasarayı

¹⁴⁴ Silahdar, 968-972.

¹⁴⁵ Chiarello, *Historia degl’ avvenimenti*, 273-275; Rycout, *The History of the Turk*, 153-154.

¹⁴⁶ Silahdar, 961.

¹⁴⁷ Szabó, “Buda elfeledett ostromai”, 121.

yorumlayan gözlemciler muhafızların mücadele gücünü, sık sık düzenledikleri huruçları ve kaleyi korumak için sürekli yeni tedbirler almalarını takdir etmişti.¹⁴⁸

Kuşatma savaşlarında kalelerin sahip oldukları yıldız tabyalar ve muhasara yönetimindeki gelişmeleri tartışmaya açan modern çalışmaların bir kısmında imdat ordusunun faaliyetlerinin ve kale muhafızlarının direnme kapasitesinin sonucu tayin etmedeki yeri üzerinde durulmuştu. Bazı tarihçiler muhasara savaşında kale muhafızlarının moral ve mücadele azminin kale surlarının sağlamlığından daha önemli olduğunu iddia etmişti.¹⁴⁹ Aynı düzlemde başarılı bir kuşatmanın muhafızların ve saldıranların şevki ve kararlılığı ile kuşatılan şehrin destek, yardım ve ikmalden ne kadar izole edilebileceğine bağlı olduğu da ileri sürülmüştü.¹⁵⁰ Böylece kale kuşatmalarında mimari yapı ve ateşli silahlar üzerinden inşa edilen tezlerde yeterince dikkate alınmayan asker faktörü öne çıkarılmıştı. 1684 yılında meydana gelen Budin Kalesi savunması da kuşatma savaşları tartışmaları kapsamında öne sürülen mücadelenin sonucunu surların ve burçların dayanıklılığından daha fazla muhafızların morali ve direnişinin belirlediği görüşüne önemli bir katkı sunmaktadır.

¹⁴⁸ Viscount Mounjoy, *A journall of the seige of Buda in the year 1686*, Yale University Library Beinecke Rare Book and Manuscript Library, 39-42.

¹⁴⁹ David Parrot, "Utility of Fortifications in Early Modern Europe: Italian Princes and Their Citadels, 1540-1640", *War in History* 7, no. 2 (2000): 133.

¹⁵⁰ Michael Mallet, "Siegecraft in Late Fifteenth-Century Italy", *The Medieval City Under Siege*, ed. I. A. Corfis, M. Wolfe (Woodbridge: The Boydell Press, 1995), 256.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emirî Tasnifi Belgeleri (AE.SMMD.IV.); 21/2323, 61/7169, 7170, 7171.

İbnülemin Tasnifi Belgeleri (İE.DH.); 3/273.

Topkapı Sarayı Arşivi Evrakı (TSMA.e.), 389/14.

Kaynak Eserler

A True and Exact Relation of the Imperial Expedition in Hungaria in the Year 1684, Wherein is contained an Impartial and Full Account of the Siege and Defence of the City of Buda. London: Randall Taylor, 1685.

Chiarello, Giovanni Battista. *Historia degl' avvenimenti dell' armi imperiale contro a Ribelli, et Ottomani, confederationi, e trattati seguiti fra le potenze di Cesare, Polonia, Venetia e Moscovia.* Venezia: Steffano Curti, 1687.

Contarini, Camillo. *Istoria della guerra di Leopoldo primo imperadore e de' principi collegati contro il Turco dall'anno 1683 sino alla pace.* Venezia: Michele Hertz, 1710.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa. *Zübde-i Vekayiat.* Haz. Abdülkadir Özcan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Giornale 17. dal Campo cesareo sotto Buda li 10. ottobre 1684. Bologno: Marescandoli, 1684.

Giornale decimo dal campo cesareo sotto Buda li 17 agosto 1684. Bologno: Marescandoli, 1684.

Giornale d'vodecimo dal campo cesareo sotto Buda li 30 agosto e 2 settembre 1684. Bologno: Marescandoli, 1684.

Giornale nono dal campo cesareo sotto Buda li 8. e 14. agosto 1684. Bologno: Marescandoli, 1684.

Giornale terzodecimo dal campo cesareo sotto Buda li 5 e 10 settembre 1684. Bologno: Marescandoli, 1684.

Giornale vndecimo dal campo cesareo sotto Buda li 20 e 27 agosto 1684. Bologno: Marescandoli, 1684.

Guilleragues Kontu. *İstanbul Mektupları.* Çev., Yaşar Avunç. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2010.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 6. Kitap - 1. Cilt. haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Journal de tout ce qui s'est passé entre les Impériaux et les Turcs, durant la campagne de l'année 1683 & 1684. Leyden: Pierre Dumartean, 1684.

Karaçay Türkal, Nazire. *Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695).* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012.

Observations upon the Warre of Hungary. London: Randall Taylor, 1689.

Rycaut, Paul. *The History of the Turk Beginning with the Year 1679.* London: Robert Clavell, 1700.

Viscount Mounjoy, *A journall of the seige of Buda in the year 1686*, Yale University Library Beinecke Rare Book and Manuscript Library.

3. Araştırma Eserler

- Ágoston, Gábor. “The Costs of the Ottoman Fortress-System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries”, *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. Ed. Géza David, Pál Fodor. Leiden: Brill, 2000, 195-228.
- Duffy, Christopher. *Siege Warfare: The Fortress in the Early Modern World, 1494-1660*. London: Routledge, 1979.
- Erzsébet, Hanny. *Buda 1686. évi visszavívásának egykorú irodalmi emlékei a Budapesti Történeti Múzeum Könyvtárában*. Budapest: BTM, 1988.
- Fekete, Lajos. “Budavár 1684-ik Évi Ostroma.” *Hadtörténelmi Közlemények* 39, (1938): 205-228.
- Göger, Veysel. “Askerî Devrim Kuramı ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Kale Kuşatmaları.” *Dîvân: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi* 22, no. 42 (2017): 67-106.
- Hegyî, Klára. “The Ottoman Network of Fortress in Hungary.” *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. Ed. Géza David, Pál Fodor. Leiden: Brill, 2000, 163-193.
- Heper, Yusuf. “On Beş Yıl Savaşları Döneminin En Kritik Safhası: Habsburgların Budin’i Ele Geçirme Çabaları (1598 ve 1602/1603).” *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 11, no. 1 (2025): 107-140.
- Işık, Mustafa. *16. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin*. İstanbul: Kriter Yayınları, 2018.
- Kalous, Antonín. “The Last Medieval King Leaves Buda.” *Medieval Buda in Context*. Ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas. Leiden: Brill, 2016, 513-525.
- Kılıç, Orhan. “Budin ve Tımsıvar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz.” *OTAM* 46, (2019): 191-230.
- Kingra, Mahinder S. “The Trace Italienne and the Military Revolution During the Eighty Years’ War, 1567-1648.” *The Journal of Military History* 57, (1993): 431-466.
- Kolçak, Özgür. *Ok, Tüfek ve At: 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023.
- Kovács, Klára P. “Itáliai építész az ellenkirályok szolgálatában. Domenico da Bologna életrajzához (1540).” *Erdélyi Múzeum* 74, no. 3 (2012): 103-115
- Kubinyi, András. “Buda, Medieval Capital of Hungary”, *Medieval Buda in Context*. Ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas. Leiden: Brill, 2016, 366-383.
- Lynn, John. “The Trace Italienne and the Growth of Armies: The French Case.” *The Journal of Military History* 55, (1991): 297-330.
- Magyar, Károly. “Royal Residences in Buda in Hungarian and European Context.” *Medieval Buda in Context*. Ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas. Leiden: Brill, 2016, 133-167.
- Mallet, Michael. “Siegecraft in Late Fifteenth-Century Italy.” *The Medieval City Under Siege*. Ed. I. A. Corfis, M. Wolfe. Woodbridge: The Boydell Press, 1995, 245-255.

- Martens, Pieter. "Siege Warfare (Early Modern)." *The Encyclopedia of War*, ed. G. Martel. Oxford: Wiley-Blackwell, 2012, c. IV, 1987-1994.
- Molnár, Mónika F. "Ottoman Buildings of Buda in a Turkish Drawing of 1684 from the Marsili-Collection of Bologna." *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 25, (2014): 35-54
- Ostwald, James. *Vauban Under Siege: Engineering Efficiency and Martial Vigor in the War of the Spanish Succession*. Leiden: Brill, 2007.
- Özcan, Abdülkadir. "Melek İbrahim Paşa." *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 12, (1998): 221-235.
- Pállfy, Géza. "Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (up to the Early Eighteenth Century)." *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. Ed. Géza David, Pál Fodor. Leiden: Brill, 2000, 3-69.
- Parrot, David. "Utility of Fortifications in Early Modern Europe: Italian Princes and Their Citadels, 1540-1640." *War in History* 7, no. 2 (2000): 127-153.
- Pepper, Simon. "The Face of the Siege: Fortification, Tactics and Strategy in the Early Italian Wars." *Italy and the European Powers: The Impact of War, 1500-1530*, ed. Christine Shaw (Leiden: Brill, 2006), 33-57.
- Radway, Robyn Dora. "Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesman and Soldiers between The Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593." PhD Thesis, Princeton University, 2017.
- Szabó, János B. "Buda elfeledett ostromai (1529-42): egy hadtörténeti kakukktójas avagy a 'Military Revolution' elmélet zátonya." *Tanulmányok Budapest Múltjából* 42, (2017): 121-140.
- Spekner, Enikő. "Buda before Buda: Óbuda and Pest as Early Centers." *Medieval Buda in Context*. Ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas. Leiden: Brill, 2016, 71-91.
- Şakul, Kahraman. *II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- Şakul, Kahraman. "Ottoman Siege Warfare in the Second Half of the Seventeenth Century." *Living in the Ottoman Lands: Identities Administration and Warfare*. ed. Burhan Çağlar, Ömer Faruk Can, Hacer Kılıçaslan. İstanbul: Kronik Yayınları, 2021, 287-300.
- Tóth, Ferenc-Petiot, Alain. "Un héros chevaleresque et chrétien: le prince Charles de Lorraine à la bataille de Saint-Gotthard (1664)." *Le Pays Lorrain* 3, (2016): 255-264.
- Veress, Endre. "Gróf Marsili Alajos Ferdinánd Olasz Hadi Mérnök Jelentései és Térképei Budavár 1684-1686-iki Ostromairól, Visszafoglalásáról és Helyrajzáról." *Budapest Régiségei* 9, (1906): 103-170.
- Veszpremy, Laszlo. "Buda: From a Royal Palace to an Assaulted Border Castle, 1490-1541." *Medieval Buda in Context*. Ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas. Leiden: Brill, 2016, 497-512.
- Végh, András. *Buda, I. rész, 1686-ig/Buda, Part I to 1686*. Budapest, 2015.

Végh, András. “Buda-Pest 1300 – Buda-Pest 1400. Two Topographical Snapshots.” *Medieval Buda in Context*. Ed. Balázs Nagy, Martyn Rady, Katalin Szende, András Vadas. Leiden: Brill, 2016, 169-203.